

Frå bok til e-bok

Film og fleksibel læring med IKT i KRL-faget
Evaluering av eit læremiddelprosjekt

**Kåre Fuglseth
Eivin Kantun
Jorunn Ubostad**

HBO-rapport 17/2004

Frå bok til e-bok.

Film og fleksibel læring med IKT i KRL-faget. Evaluering av eit læremiddelprosjekt

© 2004 Kåre Fuglseth, Eivin Kantun, Jorunn Ubostad

Alle foto © 2004 Eivin Kantun

Profesjonshøgskolen, Institutt for lærarutdanning og kulturfag

ISBN 82-7314-439-9

INNHALDSLISTE

1. OM Å GÅ FRÅ BOK TIL E-BOK	1
2. TO SÆRLEGE UTFORDRINGAR I KRL-FAGET MED DIGITALE LÆREMIDDEL	6
3. ET STUDIEPROGRAM BLIR TIL: FRA BOK TIL CD SOM LÆREMIDDEL I KRL.....	14
3.1 3.1 Et læremiddel blir til.....	14
3.2 IdÉfasen	16
3.3 Gjennomføringen	19
3.4 Resultat.....	21
4. PRODUKSJON AV FILM OG CD SOM LÆREBOK	22
4.1 Innledning	22
4.2 Bakgrunn	23
4.3 Mål.....	24
4.4 Læremiddelperspektivet og filmperspektivet	28
4.5 Økonomi og utstyr: Verdier langt over det som er investert	28
4.6 Redigering av filmen	31
4.7 Komprimering	33
4.8 Å lage en helhet.....	36
4.9 Grafikk, foto, det boklige og det filmatiske.....	37
4.10 Sjangerspørsmålet.....	37
4.11 Noen konklusjoner etter prosjektet <i>Frå Judea til Salten</i>	38

5.	STUDENTEVALUERINGA OG LÆRINGSRESULTAT AV IKT-LÆREMIDDELET <i>FRÅ JUDEA TIL SALTEN</i>.....	41
5.1	Empirisk grunnlag	41
5.2	Eksamensresultat etter gjennomført opplegg.....	42
5.3	Evaluering av filmen av andre interesserte	44
5.4	Evaluerings spørsmål og svar frå studentane i DALU	45

FORORD

Denne rapporten er ei skildring og ei evaluering av multimedieprosjektet *Frå Judea til Salten*. Prosjektet har utvikla eit IKT-tufta læremiddel i samband med undervisninga i den desentraliserte lærarutdanninga (DALU) i faget kristendoms-, religions- og livssynskunnskap (KRL) ved Høgskolen i Bodø (HBO). Med i prosjektet har vore Eivin Kantun, Jorunn

Ubostad og Kåre Fuglseth. Ubostad og Fuglseth var fagleg ansvarlege, Kantun var produsent. Sigrid Kristoffersen vart trekt inn som kunsthistorikar i presentasjonen av Bodø domkyrkje. Produsenten arbeidde i ei stilling lagt under sentraladministrasjon ved Høgskolen med oppgåver knytt til fleksibel læring, dei andre deltakarane arbeider i Institutt for lærarutdanning (ILUK) på Profesjonshøgskolen. Kåre Fuglseth og Jorunn Ubostad arbeider i KRL-seksjonen og Sigrid Kristoffersen ved Kunst- og handverkseksjonen. For nærmare presentasjon av prosjektet, sjå nettsida <http://webster.hibo.no/alu/seksjon/krl/bib>.

KRL hadde 10 obligatoriske vekttal eller 30 poeng i rammeplanen for allmennlærerutdanning gjeldande i perioden 1999–2003. I dag er dette redusert til 20 obligatoriske poeng, men innhaldet i faget er det same før, og prosjektet er på den måten like aktuelt. Prosjektet har hatt to hovudmål. Det første var å erstatte ei trykt lærebok med ei digital lærebok og å supplere denne med høveleg materiale i digitalt format i undervisninga av dette emnet, bibelfag og bibelfagsdidaktikk i det nye KRL-faget i grunnskolen. Det andre hovudmålet, som naturleg nok var eit mål mest for produsenten, har vore å utvikle ein metode for å produsere motiverande, filmbaserte og interaktive læringspakkar for ei primærmålgruppe innan høgare utdanning, og ta dei i bruk i opplæringa. Prosjektet har såleis hatt ei utfordrande teknisk side, der film og videoutstyr, data og redigeringsprogram skulle verte tilpassa ein filmbasert interaktiv produksjon, og der eksisterande infrastruktur ikkje

alltid har korta ned produksjonstida. Vi ønskjer i denne samanhengen særleg å vurdere om vi kan seie å ha lukkast med desse to hovudmåla. Å lukkast i denne samanhengen har då både ei pedagogisk, ei fagleg og ei teknisk side. Ved å kople KRL-fag (Fuglseth og Ubostad) kunst- og arkitektur (Kristofersen) saman med det filmfaglege (Kantun) har vi skapt eit særeige møte der nye løysingar har dukka opp som ingen av oss hadde tenkt ut på eiga hand. For Fuglseth og Ubostad er det viktig i etterkant å få vurdert den faktiske læringseffekten hjå studentane, slik det kom fram gjennom eksamen og andre evalueringsformer. Felles for oss alle har vore å sjå nærmare på kva som skjer når ein går frå «vanleg» bok til e-bok i akkurat dette faget. Prosessen mot e-boka har sjølvsagt òg interesse langt utover KRL-faget, og for produsenten er prosjektet éi av tre pakker, spreidd på idrettsfag, fiskeri og KRL.

Prosjektet har ikkje late seg gjennomføre utan støtte frå SOFF (Sentralorganet for fleksibel læring, no Noregsuniversitetet) og frå instituttet. Prosjektet var ein del av eitt større prosjekt ved instituttet om fleksibel læring og bruk av IKT. Dette prosjektet heiter «Fjernundervisning i grunnutdanning for allmennlærere» og var eit samarbeid med Høgskolen i Tromsø. Søknaden til avdelinga om SOFF-midlar vart send 30.6.2000 med arbeidstittelen «Fortelling eller analyse? Søknad om SOFF-middel til utvikling av IKT-tufta læremiddel». SOFF-midlane som vart løyva har vore brukte til drift av prosjektet (kr. 40 000). Institutt for lærarutdanning og kulturfag har òg løyva ekstra FoU-tid til Kåre Fuglseth og Jorunn og Ubostad i prosjektstøtte. Utan ei fullverdig TV-avdeling med profesjonelt opptaks og redigeringsutstyr ved høgskolen, hadde ikkje prosjektet kunne late seg gjennomføre.

Ein takk går til alle som har sett og vurdert filmen og ikkje minst til alle studentane som på denne måten har vore prøvekaninar for opplegget.

Bodø, september 2004

Kåre Fuglseth, Eivin Kantun og Jorunn Ubostad

1. OM Å GÅ FRÅ BOK TIL E-BOK

Kåre Fuglseth, Eivin Kantun og Jorunn Ubostad

Prosjektet «Frå Judea til Salten» ved Institutt for lærarutdanning og kulturfag på Høgskolen i Bodø, var del av eit større multimedieprosjekt med utgangspunkt i den desentraliserte, samlings- og IKT-tufta allmennlæ-

rarutdanninga. Prosjektet har munna ut i produksjonen av ein nettstad, ein fullversjon på CD (med over 1200 filer) og video i VHS-format med digital tekst, bilete, lyd og film. I etterkant ligg det òg føre i prototyp som DVD. Meir informasjon og delar av sluttproduktet er lagt ut på Internett (<http://webster.hibo.no/alu/seksjon/krl/bib>). Verktøyet skulle først og fremst vere eit hjelpemiddel i bibelundervisninga i KRL-faget (2 vektal og om lag 400 sider studielitteratur), men har òg innslag om sekulære livssyn, kyrkjehistorie, kunsthistorie, arkitektur, bilettolking og fagdidaktikk i KRL. Det skal fungere saman med internettbasert undervisning ved hjelp av internetkundervisningsprogrammet ClassFrontier (www.frontier.com) og med veke-samlingar. DALU har normalt 8 vekeramlingar i året. I den nye nasjonale læreplanen for allmennlærarutdanninga (2002) har KRL 20 obligatoriske studiepoeng og 10 frivillige, men faget i grunnskulen er like stort og femnar dei same emna som før, så læremiddelet vårt er like aktuelt i lærarskolen som før.

Verktøyet eller læremiddelet er sett saman av ein CD-ROM, ein video (VHS) og ei internettside. Filmen er bygd opp med 7 filmsekvensar med utgangspunkt i lokal historie og lokale forteljingar som vi anten kan knyte til kyrkjehistorie, bibelhistorie, lokal kyrkjehistorie og i eitt tilfelle òg til ei sekulær historie (forteljinga om det moderne, den såkalla bruforteljinga). Desse sekvensane utgjer om lag 54 minutt med videofilm. Dei er digitaliserte og komprimerte i formatet Real 8.5 i ulike kompresjonsgradar (men og lågoppløyselig *Windows*-format) til CD og Internett. På VHS-kopien og CD-en er det også lagt inn ein del grovredigert filmmateriale (frå dei 13 timane råfilm), som utdjupingar av nokre tema.

Presentasjon av læringsinnhaldet på CD-rom og på Internett er gjeve i HTML-koding og er delt inn i dei same 7 sekvensane. På Internett og på CD kan ein få presentert kvar sekvens for seg og i tillegg arbeide vidare med problematikken på fleire måtar:

- a. Lenkjer: det er lagt ut interne og eksterne (Internett) lenkjer som studentane kan arbeide vidare med.
- b. Det er lagt ut bilete og lyd frå sekvensane og bilete som utdjuar sekvensane med forklarande tekstar.
- c. Det er lagt ut oppfølgingsspørsmål i fleire sekvensar.
- d. Det er laga ein interaktiv indeks som gjer at ein kan få oversikt over alle emna i materialet (direkte kopla).
- e. Det er lagt opp til interaktivitet gjennom e-post, ei debattsida på <http://yahoo.groups.com> og gjennom aktivitetar på Fronter (<http://www.fronter.com/hibo>) og på samlingar.
- f. Det er laga ein «bakomstad» for informasjon om produksjonen.

Teksten i verktøyet er organisert som hypertekst og størstedelen er basert på ein oppdatert versjon av Jorunn Ubostads innføringsbok om emnet *Om Bibelen* (Oslo: Samlaget 1994)—brukt som pensumbok i KRL. Oppdateringane gjeld i forhold til den nye fagplanen (KRL i L97), endringane i læreplanen for grunnskolen i KRL i frå august 2002 kom etter at denne delen av prosjektet var avslutta (jf. ny læreplan på <http://www.ls.no>). Læremiddelet har i tillegg prøvd å

utnytte dei ressursane som informasjonsteknologien byr fram og som trykte versjonar *ikkje* kan bruke (lyd, levande film og hypertekst og kombinasjonar av stillbilete med lyd). Internettssidene har eigne lenkjer til oppdateringar slik at ein kan leggje til og ev. korrigere eksisterande sider på ein enkel måte.

Det er teke opp ca 20 timar råfilm, med tillegg for synkrone konsertopptak på fleire kamera. Jorunn Ubostad har teke opp film frå Athen og frå Tyrkia. Kantun har teke opp film frå Bodin kyrkje, Bodø domkyrkje, Tverlandet kyrkje, Saltstraumen kyrkje, Givvær (inkl. misjonshuset), Skjerstad kyrkje og området rundt med Ljønes og frå Saltstraumen. Kantun har vore ansvarleg for opptak og for kopirettsproblematikken i forhold til musikk og arkivbilete, vi har mellom anna teke opp lyd og bilete av Tverlandskoret og Bodø orkesterforening si framføring av Mozarts Requiem, og denne musikken er brukt som gjennomgangstema. Filmmaterialet frå Athen og Tyrkia er ikkje teken med i denne omgangen, men det ligg klar for oppdaterte versjonar.

Målet med prosjektet var ikkje berre å presentere nødvendig bibelkunnskap ved hjelp av IKT og filmforteljing, men òg å gje studentane ei innføring i ein sentral fagleg og didaktisk metode, og ein motsetnad mellom *oppleving og teoretisk analyse* på ein måte som neppe var mogeleg tidlegare utan IKT. Opplevingsaspektet byggjer særleg på dramaturgi og andre filmatiske verkemiddel. Dette vil òg danne utgangspunkt for mykje av vurderinga av prosjektet.

Vi vil dele denne rapporten og evalueringa inn i 3 delar:

1. Generelle vurderingar om fleksibel læring
2. Fagleg-teoretisk vurdering i forhold til KRL-faget
3. Studentevaluering

I si vurderinga av fleksibel læring ser Kantun på forholdet mellom den tekniske, økonomiske, filmfaglige og faglige sida av ein slik produksjon og han peikar her på ei rad viktige sider ved ein slik produksjon.

Den fagleg-teoretiske evalueringa vil sjå om ein har greidd å gjennomføre koplinga mellom forteljing og analyse ikkje berre i innhald, men også i form. Dessutan vil vi evaluere kva i KRL-faget som eignar seg når ein skal overføre delar av undervisninga til Internett og anna digital teknologi. Dette vil vere

avgjerande for om det i det heile er mogeleg å lage eit digitalt læremiddel i slike kulturfag som KRL som kan erstatte trykte bøker. Denne spesielt KRL-relaterte delen er skriven av Kåre Fuglseth og Jorunn Ubostad. Fuglseth konkluderer med at det ikkje berre har vore mogeleg, men også *nyskapande* å overføre problemstillinga om forholdet mellom opplevingsbasert undervisning og analytisk undervisning til det digitale formatet med ei blanding av lyd, film, bilete og tekst. Denne problemstillinga er ei fagleg intern, religionsvitskapleg og bibelvitskapleg problem som på denne måten let seg løyse i presentasjon av problemet på ein god måte. Problemet går under mange namn, det er det same som blir diskutert under nemninga kunst vs. fornuft. Det digitale formatet fungerer samstundes som ein katalysator for dette problemet i vårt prosjekt. Ubostads artikkel er skriven i ein narrativ sjanger for på denne måten i form også inkludere ei av dei grunnleggjande ideane i læremiddelet. Ubostad viser til alle dei økonomiske, praktiske og tekniske problema som dukka opp under arbeidet, men konkluderer med å vise til det store potensialet som ligg i denne typen læremiddel og den kompetansehevinga som ligg i slike prosjekt for dei som har vore med på det. På den måten har prosjektet vore gjennomført i tråd med dei intensjonane som dei IKT-tufta prosjekta har ved ILUK: til beste for både skole, lærarar og studentar.

I gjennomgangen av studentevalueringane ser Fuglseth på samanhangen mellom resultatane ved skoleeksamen og dei systematiserte tilbakemeldingane som studentane har gjeve på verktøyet. Verktøyet har vore ein del av undervisninga ved dei desentraliserte undervisningane ved ILUK, Høgskolen i Bodø, og er derfor blitt evaluert gjennom denne undervisninga, eksamen for desse studentane og direkte frå dei studentane som har teke del i dette opplegget. Opplegget er blitt evaluert ved at studentane vart bedne om å fylle ut vurderingsskjema, og til slutt ved at vi la opp til ein skoleeksamen med den problematikken som undervisningsopplegget ønskjer å profilere. Ved skoleeksamen (6 timar) fekk dei to klassane det her var snakk om oppgåver som direkte gjekk på kva dei hadde fått ut av læremiddelet og undervisninga i samband med dette. Svare var sensurert av både intern og ekstern sensor. Resultatet kjem vi nærmare attende til i avsnitt 5, men ikkje alt har fungert like godt i bruken av læremiddelet. Grunnen til dette kjem godt fram i studentevalueringa, og Fuglseth presenterer korleis ein kan finne årsakene til dette i denne evalueringa. I same avsnitt er

også tilhøvet mellom form og innhald omtalt. Kort oppsummert i denne delen av rapporten vil vi peike på at læringsutbyttet er sterkt avhengig av kor vande studentane er med denne typen læremiddel. For at slike læremiddel skal fungere godt, krev det introduksjon og oppfølging på samlingar, betre datautstyr på høgskolen, kanskje ein heilt annan mentalitet om denne læremåten.

2. TO SÆRLEGE UTFORDRINGAR I KRL-FAGET MED DIGITALE LÆREMIDDEL

Frå Tverlandet bo- og servicesenter, Bodø

Kåre Fuglseth

Prosjektet «Frå Judea til Salten» ved Avdeling for lærarutdanning ved Høgskolen i Bodø er eit multimedieprosjektet i den desentraliserte, samlings- og IKT-tufta lærarutdanninga. Tittelen på læremiddelet er *Frå Judea til Salten. Fortell eller forstå Bibelen?* Dette er ein tittel som krev ei forklaring.

Han viser til dei særlege utfordringane ein står overfor i KRL-faget og liknande kulturfag når ein skal lage digitale læremiddel som fungerer fagleg godt og fyller dei måla som KRL-faget har i læreplanen.

Den første delen av tittelen er ikkje problematisk; det dreier seg om dei forholda vi tek opp kring lokalt forankra undervisning, korleis dei bibelske fortellingane har funne lokale nedslagsfelt og korleis vi kan utnytte dette i undervisninga ved lærarskolen, i grunnskolen og den vidaregåande skolen. Den andre delen av tittel er derimot ikkje så enkel. Denne delen refererer både til eit *sentralt* fagleg og til eit fagdidaktisk problem i bibelundervisninga eller historisk fagdidaktikk i det heile. Eg skal forklare dette problemet og vise korleis vi har fått presentert problemet ikkje berre i innhaldet, men i sjølve *forma* på det digitale læremiddelet.

Alle tekstsidene og filmene har eit fellestema, bibelfag, og dei har ein felles konsentrasjon om eitt særleg problem innanfor dette emnet, forholdet mellom historisk og ikkje-historisk (estetisk, kunstnarisk, litterær) tilnærming til Bibelen og Bibelens kulturhistorie eller verknadshistorie i norsk samanheng, særleg i Nordland. Den historiske tilnærminga finn du først og fremst på CD-en, i tekst og bilete og i særleg grad i e-boka, bygd på *Om Bibelen* av Jorunn Ubostad (1994). Historievitskapleg lesing handlar om å vurdere i kor stor grad Bibelen kan seiast å vere historisk korrekt (faktisk rett) og korleis vi kan forklare det som står der i lys av den tida det vart skrive.

Den historiske bibelvitskapen kan skildrast som ein rasjonelt-vitskapleg aktivitet som arbeider etter tre grunnleggjande prinsipp (t.d. Baasland 1991): kausalforklaringar, analogiforklaringar og korrelasjonsforklaringar. *Kausalforklaringar* vil seie at ein vil forklare det som skjer i lys av andre ting som har skjedd før, t.d. om Johannesevangeliet er skrive etter Matteusevangeliet, kan vi ikkje bruke Johannes til å forklare noko i Matteus. Det er alltid ein årsak til at noko skjer, både ein utløysande årsak og ein nødvendig årsak, årsaka kjem nødvendigvis før verknaden. *Analogiforklaringar* vil seie at ein prøver å finne liknande døme på det som blir fortald, anten frå den tida dette er teken frå, frå tidlegare tider eller frå i dag. Kjenner vi slike liknande fenomen i dag, er det lette å forstå kva Bibelen historisk sett talar om. Frå bibelsk tid kjenner vi t.d. mange forteljingar om at personar vart sett på som fødd av Gud, at det står fram personar som meinte at dei var Messias, eller at nokon hadde stått opp frå dei døde. Spørsmålet om Jesus var død og stod opp frå dei døde, har vi i vår rasjonalistiske tid vanskar med. Men fordi Bibelen meiner at dette var ei heilt unik hending, dvs utan analogi, kan ein jo heller ikkje avvise det på prinsipielt logisk grunnlag. Når slike problem oppstår, tek vitskapen det vi kallar ei nøytral stilling (agnostisk metode). *Korrelasjonsforklaringar* vil seie at ein vil forklare det som står ut frå sosial og litterær kontekst. Meininga med ein tekst endrar seg med konteksten, og det er viktig i historievitskapen å kunne finne den originale konteksten, både sosialt og litterært.

Men Bibelen er ikkje berre forteljingar om Israel, Jesus og læresveinane hans, samt tidleg kyrkjehistorie, det er òg viktig å kunne forstå at Bibelen og spesielt dei forteljingane som står i Bibelen har *skapt* historie. Dette kallar vi Bibelens

verknadshistorie eller Bibelens fotefar i kulturen. Alle dei gamle klassiske tekstane (jf. òg dei store greske filosofane, diktarane og historieskrivarane) har ei lang verknadshistorie i europeisk kultur. Til tider har kristendomen vore heilt dominerande. Det tok minst 1000 år frå Jesus vart født til trua på jesusforteljinga fekk skikkeleg rotfeste i Noreg. Men frå rundt år 1000 har vi mange prov på at Bibelen òg har ei verknadshistorie i her til lands.

Forteljingane om då kristendomen kom til Noreg er viktige forteljingar for å forstå vår eigen kultur i dag. I Nord-Noreg har dette har ført prosjektet til nye og gamle kyrkjebygg i Salten. Nordlandskysten skapte tidleg grobottn for ein rik busetnad. Her finn ein mange fornminne som vitnar om ei frodig fortid, og i overgangen til kristen tid rundt 1000-talet har vi mange prov på at kristendomen kom tidleg hit.

Men Bibelen kan lesast på mange måtar. Skiljet mellom historisk tilnæringsmåte og ikkje-historisk tilnæringsmåte er grunnleggjande. Det er mange måtar å forklare dette forskjellen. Dette er to ulike måtar å forstå på, to typar rasjonalitet, to måtar å nærme seg dette stoffet, to måtar å få kunnskap, ja—eigentleg er det to måtar å gripe livet og kulturen i det heile. Den første legg vekt på, logikk, fornuft, analyse og kognitiv refleksjon, den andre legg på oppleving og kjensler. Ikkje berre blir dette forstått som eit sentralt skilje i lesinga av Bibelen, det er òg eit sentralt skilje i måten å forstå kyrkjehistoria og litteratur, og å forstå eller «lese» kunst. Det historisk-kritiske perspektivet vil analysere ein tekst eller ei forteljing, det ikkje-historiske eller a-historiske vil leggje på at vi skal oppleve noko og på den måten meiner ein at ein forstår teksten betre enn om ein berre analyserer i den vestlege rasjonelle vitskapstradisjonen. Striden mellom desse to tilnæringsmåtene er altså ein sentral didaktisk strid (Fuglseth 2003), og det er ein fagleg, bibelvitskapleg strid (jf. Egger 1990), og det er sentralt i dette læremiddelprosjektet.

Noko av poenget med undervisningsopplegget har såleis vore å vise kva som skjer når ein transporterer eit undervisningsstoff som nesten alltid er berre tekst, til eit anna medium når vi tek denne striden som utgangspunkt. Vi har spurd korleis ein kan utnytte dagens informasjonsteknologi i undervisninga i KRL, og ser at ein særleg bør utnytte det potensialet mediet har i forhold til

film og musikk. Med dagens datamaskiner kan ein lett lage filmar og lyd, og dette er teknikk som berre blir meir og meir aktuelt i den digitaliserte kvardagen, òg i grunnskolen.

Føremålet med store delar av opplegget på CD-en er å få fram på ein dynamisk måte forskjellen mellom forteljing og analyse, mellom refleksjon og det intuitive, som inngangsportal til religions- og livssynsdidaktikken. Eg ønskte at dette skiljet skulle komme godt fram, ikkje ved at vi sa det, eller skreiv om det, men i sjølve forma. Med den siste utviklinga i digitalisering av film, lyd og bilete, har det i dag opna seg vegar ein før berre kunne drøyme om. Denne artikkelen er i seg sjølv eit prov på tekstmassens grenser som lærebok og det potensialet som IKT har. Den tradisjonelle trykte læreboka er no kanskje passé? Dette ser ein ikkje berre ut frå det faktum at data, film, lyd og bilete har fått ein heilt anna plass i det moderne kvardagslivet. Dette er forhold som påverkar kulturen og tenkjemåten, noko som igjen fører til at ein må finne nye strategiar i undervisninga—også i kulturfaga.

Psykologen og pedagogen K. Gergen (1999) peikar på at slike nye medium legg større vekt på intuitive verkemiddel og kategoriar, og at dei difor opnar undervisninga for nye grupper som tidlegare vart ståande utanfor tradisjonell læring i skolane og hadde mindre utbytte av undervisninga. Når logisk analyse og refleksjon blir sett på som mindre viktig er ikkje det av di ein vil redusere kvaliteten på undervisninga, men av di ein har fått eit nytt syn på kva kvalitet er. Det ein får med denne type læremiddel vi har prøvd oss på her, kan altså vere ei kvalitetsauke. Dette er eit heilt nytt aspekt ved faget som ein tidlegare ikkje kunne uttrykke i ei lærebok. Lukkast ein i slike prosjekt i tida framover, vil den tradisjonelle trykte læreboka vere passé.

Bakgrunnsteoriane som prosjektet bygde på, kan vi seie høyrer heime under den samlenemninga som vi kallar sosial-konstruktiv eller sosio-kulturelt (Dysthe 2001). Mykje av denne tankegangen har opphavet sitt i den amerikanske sosiologien med utgangspunkt i den fenomenologiske tradisjonen frå Edmund Husserl (1859–1938). Særleg vil i denne samanhengen peika på den amerikanske versjonen av denne tradisjonen som utvikla seg etter A. Schultz (1972). Schutz emigrerte til Amerika under den tyske naziperioden og fekk ein

sentral posisjon ved New School for Sosial Research i New York (Wagner 1983). I Noreg kjenner ein kanskje denne tradisjonen best frå den kunnskaps-sosiologiske utforminga hjå P. Berger og T. Luckmann (1996) og kanskje frå den einaste nordmannen i dette miljøet, Arvid Brodersen (1994). Dette er ikkje teorian ein forventar at studentane på dette nivået skal vite så mykje om innanfor emnet KRL, men vi vil at dei skal vite at dette er teorian som ikkje heng i lause lufta; vi knyter oss til ein grunnfesta teoritradisjon i vårt opplegg. Men her er også mange andre impulsar og retningar innan dette kunnskaps- og lærings-synet. Felles for dei alle er at dei peikar på kunnskap er noko som er bygd opp sosialt, ei tese som blir viktig for kva ein god skole skal vere, t.d. vil lokal og nasjonal kultur, klasserommiljøet og læringsfellesskapet vere viktig i oppfatninga av kva som er kunnskap, korleis ein lærer det best og korleis ein skal evaluere kunnskapen. Dette er heilt i tråd med L97 og det er altså det er altså ein indre samanheng mellom den pedagogiske grunnteorien som ligg bak L97 og dette læremiddelet. Det er difor læringsmiljøet blir så viktig, det er difor gruppearbeid blir så viktig, det er difor lokalmiljøet blir så viktig og det er difor lærerens rolle som forbilete blir så viktig, mellom anna. I etikkundervisninga er dette særst tydeleg. Det nyttar t.d. ikkje å seie at vi skal vere tolerante, om ikkje læraren med måten han eller ho er på, skaper eit miljø der dette er naturleg. Ein lærar kan ikkje omtale andre religionar og livssyn forakteleg og samstundes fortelje elevane kor viktig at vi møter kvarandre med opne sinn.

Denne måten å teoretisere undervisning har ikkje ført til mange nye og vidtgående alternativ i oppseding og opplæringa frå barnehage til høgskole. Men i eit sosial-konstruksjonistisk perspektiv er det no lettare å knyte forskjellige fag saman i ein overordna teori av di ein tenkjer seg at all viten om verda vert bygd opp eller konstruert på same (sosiale) måten. Dette gjer at det tverrfaglege samarbeidet blir både viktigare og lettare, for òg innanfor naturvitskapen er det ein sentral språkleg og dermed sosial faktor, jf. teorien om at naturvitskaplege teorian er avhengig av ein bestemt overordna sosial kategori, mønster (paradigme), og at desse kan endre seg gjennom det ein kallar paradigmeskifte.

I dette sosial-konstruksjonistiske perspektivet blir dei estetiske faga særleg viktig for å forstå kva verda er, kva eit menneske er og kva kultur er, viktigare

enn det mange før tenkte. Religionane er komne til oss først og fremst gjennom kunst, arkitektur og forteljingar. Estetiske uttrykk er det ein kallar ein forståingskategori som ein tenkjer seg er betre uttryksmiddel enn tekstar med ein reindyrka rasjonell argumentasjon, og som vanlegvis ikkje tek omsyn til kor essensielt det sosiale aspektet og opplevingsaspektet er ved all læring. Oppleving og estetiske uttrykk (dei edle kunststartar som drama, kunst, litteratur, musikk, poesi, forteljingar o.l.) er generelt viktigare enn logisk analyse og systematikk, sjølv om begge høyrer med. På ein akademisk institusjon kan ein jo ikkje leggje bort logikken til fordel for intuisjonen, men ein kan heller ikkje lenger leggje vekk intuisjonen og opplevinga som ligg i forteljing og kunst. Vitskapsteori vert i det store og heile meir og meir sosiologisk eller samfunnsvitskapleg grunnlagt. Samfunnsperspektivet blir det overordna perspektivet.

Ein konsekvent sosial-konstruksjonistisk tilnæringsmåte vil lettare kunne føre til lokalt perspektiv og engasjement, for det er lokalt at verda blir sosialt konstruert. Det vil òg kunne føre til politisk engasjement fordi ein fokuserer på at verda vert konstant konstruert. Læraren skal vere noko meir enn ein funksjonær i statsapparatet; det er etter mi meining éi naturleg tolking eller konsekvens av denne teorien.

Det lokale perspektivet vil føre til spesielle perspektiv avhengig av det lokalmiljøet ein bur i. Du må spørje kva som er typisk for vårt samfunn, vårt distrikt. Ei medvite analyse av vår eigen situasjon og lokale forandring vert då nødvendig. Her spelar forteljingar ei vesentleg rolle, noko vi prøver å vise ved å trekkje fram forteljinga om vikinghovdingen frå Salten, Raud den ramme, kristninga av Nord-Noreg og resultatet av denne kristninga i dei lokale kyrkjebygga, samt misjonsforteljingane frå Givær. Religion og livssyn er òg sosialt konstruerte. Dette er ein teori ein kan bruke utan at ein treng å ta stilling til om det også finst noko meir, bakom våre konstruksjonar, og spørsmålet om dei grunnleggjande verdiane for dei måla samfunnet og skolen har, er pr. definisjon av religiøs, filosofisk eller livssynsmessig karakter. Det er som nissen på lasset, sjølv sagt.

Kyrkjebygg er sær gode døme på Bibelens verknadshistorie. Det er konkrete manifestasjonar på det Bibelen handlar om har slått rot. Det har slått rot lokalt,

og sjølv om Bibelen ikkje er lokal for oss i utgangspunktet, har han i Noreg fått særdrag vi ikkje finn andre stader. Arkitekturen i kyrkjene er ikkje berre eit resultat av lokale byggetradisjonar, men det er òg eit resultat av ein bestemt måte å tenkje på, ein teologi eller ekklesiologi (lære om kyrkja). Frå arkitekturen går det difor klare liner til Bibelens forteljingar og Bibelens innhald. Kyrkjene er også ofte rikt illustrerte og dekorerte, noko som endå tydelegare viser samanhengen mellom kyrkjene presenterte i læremiddelet og Bibelen. Bibelfagsundervisning må ta utgangspunkt i det same mønsteret, i dikotomien analyse og oppleving.

Den eine metoden eller perspektivet i prosjektet er altså a-historisk og narrativ, og den andre historisk-kritisk og analytisk. Den første fokuserer primært på oppleving, den andre på intellektuell refleksjon ved å trekkje inn andre perspektiv enn den teksten sjølv nyttar. Dei presenterer to forskjellige løysingar på det hermeneutiske og relativistiske problemet som historismen stiller. Historismen er idéhistorisk og vitskapsteoretisk retning som veks fram i skuggen av opplysningstida med sentral aktørar som G. Herder (Fuglseth 2000, 2003). Den same konflikten mellom oppleving og analyse går igjen i bibelvitskapen og i undervisninga slik KRL-planen i L97 og det nye KRL02 legg opp til: mest narrativ metode i småskolen, historisk-kritisk mest i ungdomsskolen. Perspektiva kolliderer, og denne kollisjonen ligg under heile presentasjonen av undervisningsopplegget, samstundes som ein presenterer emnet «Bibelen». Konflikten som undervisningsopplegget tek opp kan i tillegg presenterast gjennom møtet mellom omskrivne bibelforteljingar for barn og historisk analyse. Den ateistiske/agnostiske og relativistiske historievitskapen har vore eit sentralt problem for kristen teologi i meir enn 200 år. Problemstillinga om objektivitet og relativisme i den historiske analysen kan trekkjast inn som ein del av spørsmålet om Bibelens normative plass i kristen etikk, og ein kan trekkje trådar til dagens diskusjonar i kyrkja om narrativ kontra rasjonell-dogmatisk grunnngjeve etikk (Henriksen og Vetlesen 1997:67ff).

Verktøyet presenterer altså to typar material om Bibelen, både historier (slike som held seg nært opp til den bibelske forteljinga og slike som ikkje er det) og dokumentarprega stoff, det inneheld ein presentasjon av Bibelen sett frå begge desse to hermeneutiske perspektiva: oppleving/forteljing og analyse. Dermed

får form og innhald same utgangspunktet i heile læremiddelet og *skaper ein særleg dynamikk som gjer verktøyet til noko meir enn berre ein enkel tekstpresentasjon*. Dette er særst viktig fordi dette er eit *nyskapande* grep i eit læremiddel som direkte er relatert til IKT-basert undervisning, og som det hadde vore umogeleg å få fram på denne måten ved hjelp av vanleg undervisning og i ei trykt bok.

Litteratur:

- Baasland, E. (1991). *Ordet fanger. Bibelen og vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berger, P. og Luckmann, T. (1966). *The social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books.
- Brodersen, A. 1994. *Sosiologi som opplevelse*. Det Blå Bibliotek. Oslo: Universitetsforlaget.
- Egger, W. (1990). *Methodenlehre zum Neuen Testament. Einführung in linguistische und historisch-kritische Methoden*. 2. Aufl. Freiburg, Basel, Wien: Herder.
- Fuglseth, K. (2000). «Biblical Interpretation by Newton and Herder». Ss. 55–68 i *Herder and Humboldt: Language and Culture*. Redigert av Gundersen, O. Kulturstudier; 16. Kristiansand: Høyskoleforlaget (Norwegian Academic Press).
- Fuglseth, K. (2003). «Analyse eller forteljning». *FoU i praksis*. Redigert av Karlstad, G. Trondheim: Program for lærerutdanning, NTNU, s. 115-139.
- Dysthe, O. red (2001): *Dialog, samspel og læring*. Abstrakt forlag, Oslo.
- Gergen K. 1999. *An Invitation to Social Construction*. London: Sage Publications.
- Henriksen, J.-O. og Vetlesen, A. J. (1997). *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- L97. (1996). Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Oslo: Utdannings- og forskingsdepartementet
- Schütz, A. (1972). *The phenomenology and the social world*. London: Heinemann.
- Ubostad, J. (1994). *Om Bibelen. Innføring i Det gamle og Det nye testamentet*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Wagner, H. R. (1983). *Alfred Schutz: An Intellectual Biography*. The Heritage of Sociology. Chicago and London: The University of Chicago Press.

3. ET STUDIEPROGRAM BLIR TIL: FRA BOK TIL CD SOM LÆREMIDDEL I KRL

Jorunn Ubostad

Altartavla i Bodin kyrkje (ukjend kunstnar)

3.1 3.1 ET LÆREMIDDEL BLIR TIL

Som så mange andre prosjekt, startet også vårt prosjekt litt tilfeldig. Over en periode hadde studentene på lærerutdanninga brukt mi bok som pensumbok i bibelfag. Boka er utgitt på Det Norske Samlaget i 1994. Våren 2002 var det

klart at Samlaget ikke ønsket å

trykke boka i nytt opplag. Som faglærer var jeg lite tilfreds med at en etter min vurdering god pensumbok ikke ville bli gjort tilgjengelig for kommende studentkull, og vurderte på hvilken måte jeg kunne utnytte det materialet som finns i boka til beste for studentene.

Boka mi, *Om Bibelen* (Ubostad 1994), dekker et større område enn øvrige bøker som er skrevet om dette fagfeltet med tanke på å være pensumbok for allmennlærerstudenter. Styrken med boka er at den i tillegg til historisk oversikt og oversikt over de ulike skriftene i Bibelen, også har en bred gjennomgang av teologiske emner, som gudssyn, menneskesyn, syn på frelse, etikk. Jeg har i boka lagt vekt på nettopp dette aspektet, og har ca. 150 sider bibelteologisk stoff. Her har jeg tatt for meg f. eks. etikken i Det gamle testamentet og etik-

ken i Det nye testamentet, og fått fram hvordan etikktankegangen er ulik og utvikler seg, samtidig som det grunnleggende elementet er beholdt. Tilbakemelding fra de studentene som virkelig hadde arbeidet med boka var udelt positiv, særlig la de vekt på betydningen av det bibelteologiske materialet. De savnet dette i andre lærebøker om Bibelen.

Boka hadde ikke hatt noe stort salg, dels fordi lærebøker for høyere utdanning vanligvis ikke selger så godt, dels fordi forlaget, Samlaget, er en mindre aktør på feltet - men kanskje mest fordi mitt navn ikke er så kjent i faglig sammenheng på landsbasis. Andre lærebokforfattere som har skrevet om samme emnet, har mer velkjente navn og sterkere markedsføringskrefter i ryggen. Men jeg ønsket altså, på grunnlag av studentenes reaksjoner, å bruke min tekst som pensum for nye kull. At det var lite salg på boka mi på bruktbokmarkedet, sa vel også sitt.

Jeg hadde ved flere anledninger tatt studenter med i nrområdet, på dagsturer til Helligvær, Givær og Sulitjelma. Hensikten var at de skulle bli kjent med hverandre og meg som faglærer, men også at de skulle bli kjent med nrområdet. Vi hadde lagt vekt på hvilken betydning kristendommen spilte i disse småsamfunnene, gjennom besøk i kirke og bedehus - og gjennom møte med mennesker som kunne fortelle hva det betydde for dem. Mine erfaringer med denne type lokalbasert undervisning er udelt positive. Studentene ble motivert for fagstoffet, de fikk et levende inntrykk av hva Bibelen hadde betydd for vanlige mennesker - kort sagt et innblikk i Bibelens virkningshistorie i vårt eget distrikt.

Jeg har lenge vært opptatt av lokalbasert pedagogikk anvendt på religionsundervisningen. Gjennom å bruke lokalmiljøet som læringskilde kan en oppnå mange fordeler. Fagstoffet blir levende, det er ikke bare kunnskap om noe som skjedde i en annen tid og et annet sted, men det er kunnskap om hva som har formet det miljøet eleven selv er del av og skal sosialiseres inn i. Det er å få innsikt i og kunnskap om verdier, bygninger, forestillinger, fortellinger i eget miljø, ikke bare det læreboka har plukket ut. Og det gir stolthet over eget miljø - vi har også noe å vise fram, det er ikke bare sentrale strøk som har det. Og ikke minst - det fritar læreren fra rollen som sannhetsvitne for religion og livs-

syn. Religion er noe som har betydning og har betydning for mennesker i elevenes eget miljø, uavhengig av deres og foreldrenes ståsted. Derfor er det noe de bør ha kunnskap om og innsikt i. De bør kjenne de religioner og livssyn som har preget nærmiljøet, og de bør ha innsikt i hvorfor de har kommet til å prege det - historien bakover.

Med dette som utgangspunkt var det naturlig å tenke over om innsikt i lokalmiljøet rundt Høgskolen i Bodø også kunne fungere som læringskilde for studentene, både for deres egen læring og som eksempel på fagdidaktisk tenking.

Fra andre sammenhenger var jeg blitt kjent med Eivin Kantun, og visste at han var meget interessert i produksjon av video for undervisningsformål. Han hadde gjennomført både undervisning om dette og prosjekt basert på samarbeid med andre fagmiljø. Dessuten var jeg klar over at han hadde mulighet for å gå inn i et prosjekt om bibelstoffet, fordi hans arbeidssituasjon var blitt endret. Jeg foreslo en grovtegnert projektskisse for ham, med teksten fra boka som basis og video fra nærmiljøet som illustrativt material. Han tente umiddelbart på ideen, og var meget ivrig for å sette i gang.

Samtidig ble det lyst ut SOFF-midler for produksjon av digitale læremidler i høyere utdanning. Kåre Fuglseth laget sammen med meg en meget god søknad, og vi fikk midler til å gjennomføre prosjektet. Det ble ansett som nytt og spennende, og summen vi fikk gav oss rimelig handlingsrom til å gjennomføre prosjektet, slik vi så det. Altså var vi i gang.

3.2 IDÉFASEN

En ting er å ha grove ideer om hvordan et produkt skal se og hva det skal tjene til, noe annet er å gjennomføre det. Vi lærte nok ganske mye i den første fasen om idédugnad og sortering av ideer.

Det første hinderet var at selve bokteksten ikke forelå digitalt. Altså måtte den overføres til elektronisk versjon dersom vi skulle virkeliggjøre et digitalt læremiddel. Å skrive teksten inn på nytt var et alternativ, men det ville kreve mye mer tid enn vi hadde til rådighet. Dessuten ville det da være rimelig å be-

arbeide stoffet ytterligere, revidere hele teksten. Slik jobbsituasjonen var for meg, var dette et uoverkommelig arbeid. Vi ble derfor enige om at teksten skulle skannes inn slik den var, og bare klare svakheter skulle rettes opp. Vi fikk noen studenter med kunnskap om skanning til å gjøre jobben mot betaling. Det viste seg likevel at det var mye arbeid å gå gjennom teksten når den forelå digitalt, noe ble helt feil, avsnitt byttet plass o.s.v. Det jeg lærer av dette er at det ikke bare er å skanne en tekst, korrekturlesing tar tid. Dessuten er det spørsmål om opphavsrett, noe vi ikke hadde problem med i og med at jeg som forfatter innehar den. Men vi fikk innblikk i de runder det hadde vært nødvendig å gå dersom ikke jeg hadde hatt opphavsretten.

Så var det store spørsmålet hvordan vi skulle lage videoen, og hva den skulle inneholde. Det var klart at material fra Bodin kirke måtte være med, det samme gjeldt Bodø domkirke. Jeg ønsket å ha med noe fra Givær, den lille øya uti havet som er selve misjonsøya i Salten. Jeg var mest opptatt av konkrete fotspor av bibelmaterialet i lokalmiljøet, Kåre Fuglseth mer av fortellinger i vid forstand. Hans innfallsvinkel var fortellinger som bærende element i kulturen, det være seg såkalte religiøse eller ikke-religiøse fortellinger. Og hvordan disse har fått konkret anvendelse, i form av samspill mennesker i mellom og i forhold til natur og byggverk. Eivin Kantun hadde ikke noe særlig kunnskap om feltet, men han var meget ivrig etter å samle mest mulig stoff, både fra Salten-regionen og fra andre regioner. Vi hadde nok litt ulik fagtenking og ikke mist ulikt ambisjonsnivå da vi satte i gang. Og ideer kom til underveis, vi så ganske klart at mulighetene var legio. Tid var derimot problemet.

Vi ble enige om at fortelling skulle være grunnelement i videoen. Bibelen kan sees som en stor sammenhengende fortelling, og om en bruker fortellingsbegrepet meget vidt, kan det menneskeskapte i vår verden sees som fortellinger. Kåre Fuglseth ville bruke denne vide forståelsen av fortellingsbegrepet, da kan også eks. Saltstraumenbrua sees som en fortelling - en fortelling om menneskets overvinning over naturen. Selv er jeg mer tradisjonell i min fortellingsforståelse, og legger vekt på historisk forståelse av bibelfortellinger. Jeg vil ikke kalle et byggverk en fortelling, men vi kan fortelle om hvordan byggverket ble til. Denne ulikhet i forståelse kom også til å prege den videoen vi laget, og kan forhåpentligvis være fruktbart.

Spørsmålet om selve oppbyggingen og redigeringen av videoen var det naturlig nok Eivin Kantun som hadde mest greie på. Han hadde laget denne type undervisningsopplegg før, og han kan redigering. Noe verken Kåre Fuglseth eller jeg kan. Derfor var det naturlig at Eivin Kantun fikk langt på vei bestemme selve oppbyggingen av videoen, mens vi stod for innholdet. Eivin Kantun mente det mest oversiktlige og mest pedagogiske var å strukturere stoffet i sekvenser, der et tema fikk dominere - men med introduksjon av alle temaene og en oppsummering av emna til slutt. I etterkant har jeg merket meg at det ofte er denne redigering som brukes i dokumentarprogram på TV, noe som var ganske interessant å lære.

Videre ble vi enige om å fordele oppgaven oss i mellom. Siden jeg hadde hatt mest jobb med bokteksten, var det naturlig at Kåre Fuglseth fikk ansvar for flere sekvenser i videoen enn det jeg hadde. Dessuten fant vi at her kunne ekspertene på Bodø domkirke, Sigrid Kristoffersen, trekkes inn—noe hun ikke sa nei til.

I innledningsfasen ble vi enige om en sekvens for Bodin kirke, en for Bodø domkirke, en for Givær, en for Saltstraumen og Tverrlandet - med mulighet for å bygge det ut. Nettopp det å bygge det opp i klart atskilte sekvenser gav mulighet for å endre og legge til underveis.

Vi så også behovet for å utfylle bokteksten med forklaring av ord og uttrykk, med bilder fra de viktige stedene og med kart. Her støtte vi på flere problem. For det ene gjaldt det å teknikken til å fungere. Jeg skulle stå for mesteparten av innholdet i det vi kalte ordlista, og måtte få hjelp av Eivin Kantun til å bruke redigeringsverktøyet *FrontPage*. Her var min mangel på teknisk kunnskap opplagt et hinder. Det innebar i alle fall at ting tok lengre tid. Dessuten dukket spørsmålet om opphavsrett opp igjen. Kart og bilder kan en ikke bare kopiere og bruke i massedistribusjon etter forgodtbefinnende, opphavsretten kommer selvsagt inn her med de krav til honorering det innebærer. Vi fikk problem med å få lov å bruke bibelske kart, og vi fant at det faktisk ble like billig å dra til Athen og selv fotografere Akropolis som å betale avgift for bruk av andres bilder.

3.3 GJENNOMFØRINGEN

Ingen av oss tre var frikjøpt for den perioden vi skulle jobbe med prosjektet. Eivin Kantun var den som hadde mest tid avsatt, mens Kåre Fuglseth og jeg hadde prosjektet på toppen av vanlig arbeid. Dette medførte selvsagt begrensninger og tidsproblem. Det var ofte vanskelig å få tid til felles planlegging, finpussing av ting som var gjort og godkjenning av resultat. Dessuten var det spørsmål om å engasjere flere andre utenforstående i arbeidet med videoen. Været var også en faktor som måtte tas hensyn til. Og forarbeid før opptak tok mye mer tid enn jeg hadde forutsatt.

Selve filmingen var spennende å være med på, men også krevende. Det var masse teknisk utstyr som skulle fraktes rundt omkring, ledninger og kontakter som skulle være i orden, lyssetting og mikrofon og hva mer som var nødvendig av teknikk. Jeg hadde aldri trodd at det trengtes så mye utstyr! Dessuten skulle manus skrives - noe som ikke alltid ble fulgt opp fra min side - det skulle tas en masse scener om igjen og om igjen før Eivin Kantun var fornøyd. At han stilte store krav, var en viktig årsak til det gode resultatet. Men det var tidkrevende og slitsom å være med på.

Vi la opp arbeidet slik at vi hadde ansvar for hver våre sekvenser, både manus og det å stå foran kamera. Sigrid Kristoffersen hadde ansvar for Bodø domkirke, jeg hadde Bodin kirke og Givær, mens Kåre Fuglseth hadde resten. Vi hadde fellessamlinger innimellom for å se på resultatene, og jobbe med å knytte trådene sammen. Også dette krevde tid, og tilgang på teknisk utstyr var et av problemene vi støtte på. Høgskolen har etter min vurdering for liten kapasitet på dette tekniske feltet.

Av arbeidet med gjennomføringen av filmingen, vil jeg ta fram opptakene som ble gjort på Givær. Før vi dro ut, hadde vi fått kontakt med folk som kjente samfunnet og historien. Eivin Kantun hadde funnet en masse stoff om øya i bygdebøker, og han gjorde avtale med en misjonskvinne om å delta i opplegget. Så måtte vi finne ut når det var mulig å komme fram og tilbake til øya på en og samme dag, og vi måtte ha brukbart vær for utendørsopptak. Det ble

en lærerik opplevelse. Sigrun Sivertsen som var vår kjentkvinne på stedet, var et flott intervjuobjekt. Det var lett å få kontakt med henne, og vi fikk en masse fine fortellinger om hva Bibelen med dens budskap her hatt å si for dette samfunnet.

Det er ei lita øy med bare 11 fastboende. I mellomkrigsårene gikk det en vekkelse over området, og hele befolkningen på øya ble det vi kaller omvendt. Samlingshus var påbegynt før dette skjedde, det skulle bli samlingssted for vanlig frilynt ungdomslag - men før huset stod ferdig, var vekkelsen kommet - og huset ble innvidd som bedehus. Misjonstanken har alltid stått sterkt i øysamfunna, og ble ikke mindre viktig etter vekkelsen. Vi fikk høre om kvinneforeninga på Givær som ved sin årlige basar får inn mellom 60 og 70 tusen kroner. Og vi fikk fortelling om hvordan menneskene som bor der, tar vare på hverandre. Som den mest selvsagte ting i verden blir det bedt for de som står i vanskelige situasjoner, eller for dem som står overfor nye oppgaver og utfordringer. Det er ikke så mange steder en student kan gå opp til eksamen langt fra sitt hjemsted og vite at hele bygda ber for en. Slik ble sekvensen fra Givær en liten smakebit på hva Bibelens budskap har betydd for mennesker i praktisk hverdagsliv.

På Givær: Jorunn Ubostad og Sigrun Sivertsen

Men arbeidet var ikke ferdig med opptak på Givær. Råmateriale skulle klippes og syes sammen til en meningsbærende enhet som ikke var for lang. Klippingen gikk greit, men i overføringen/ komprimering/ publiseringen støtte Eivin Kantun på en rekke tekniske problemer som forsinket arbeidet mye. Både Kåre Fuglseth og jeg skulle være med arbeidet, og godkjenne det endelige resultatet, noe som også tok tid, mye tid. Det skulle også skrives en kort introduksjon om

Givær som skulle ligge på nettet, slik at studentene også der kunne få informasjon i tillegg til videoen. Jeg hadde aldri trodd at en kort videosekvens krevde så mye for- og etterarbeid!

3.4 RESULTAT

Det produktet vi laget ble en CD-rom, en VHS-video og internettside. CD-en har hele bokteksten fra den opprinnelige boka, men med aktive lenker til ord-forklaringer, bilder og kart. Videoen synliggjør fotspor av Bibelen i vårt nær-område. Dessuten er deler av stoffet lagt ut på nettet, som en introduksjon.

Det er altså et multimedieprodukt, som burde gi god mulighet for studentene - både for faglig fordyping og for å hente ideer til egen undervisning.

Dessverre gjorde tekniske problem at vi ikke fikk utnyttet fullt ut det råmateri-alet som vi har både fra distriktet her og fra Athen og Efesos. Men det inne-bærer at det ligger materiale som kan brukes ved senere oppdatering og utvi-ning av prosjektet.

Selve arbeidsprosessen har vært krevende, men også meget lærerik. Det gav trening i samarbeid, i det å kunne organisere mange travle mennesker - og det gav en innsikt i arbeid med nye læringsmidler som var meget verdifull. Her finnes muligheter for å utvide og utdype, det er bare spørsmål om tid og res-surser.

4. PRODUKSJON AV FILM OG CD SOM LÆREBOK

Eivin Kantun

4.1 INNLEDNING

«Frå Judea til Salten» er det mest omfattende av tre filmbaserte multimediale læremiddelprosjekt som er laget ved Høgskolen i Bodø i perioden mellom 2000 og 2003 av fagtilsatte i samarbeid med undertegnede. I dette prosjektet har Kåre Fuglseth og Jorunn Ubostad vært samarbeidspartnere og de som stod for det faglige innholdet. Min jobb har vært å oversette det hele

til levende film, gi det en dramaturgi, og pakke det inn for servering under fanen «fleksibel læring» sammen med det øvrige fagstoffet. Nedenfor presenterer jeg noen av de viktigste filmfaglige erfaringene fra dette prosjektet, mest fra ståsted produksjon og filmregi.

«Frå Judea til Salten» er et tverrfaglig samarbeidsprosjekt der samarbeidet har fungert fint mellom de faglige og de filmfaglige krefter, og det har vært lærerikt og inspirerende. Om det gir full uttelling som fleksibelt læremiddel for studenter og de som er interessert i de tema som tas opp, er det store spørsmålet. Kommuniserer det, og motiverer det studentene til å ta fatt i de viktige faglige spørsmålsstillingene? Ubostad og Fuglseth underviser, forsker og driver utviklingsarbeid innenfor KRL-seksjonen på lærerutdanninga. Jeg har arbeidet med å utvikle fleksible læringsformer, de fleste på film/video som er min bakgrunn med mediefag i mange visuelle varianter.

Før du leser rapporten, bør du ha sett på hovedproduktet; multimediepakken i fullversjon, og opplevd filmen på stort og lite lerret, samtidig som du har prøvd ut interaktiviteten på i E-bok, lenker og interaktiv indeks på CD-Rom. Først da vil rapporten gi fullgod mening. Da blir rapporten lettere å forstå og forholde seg til.

4.2 BAKGRUNN

Undertegnede har vært «medielærer» med 23 års fartstid i mediefag/ fjernsyn /video /film, hovedsakelig med undervisning i produksjon av film/video- og bildebaserte faktasjangere og fjernsynsjournalistikk.

I produksjonsperioden, fra år 2000 til våren 2003 har min FoU-tid og produksjon grepet inn i hverandre, ispedd support og opplæring av ansatte og kolleger innenfor bruk av bilde og video i fleksibel læringssammenheng (FL-sektoren). Administrativt har jeg vært underlagt studieadministrasjonen. Kombinasjonen av å skulle utvikle et tjenlig redskap og miljø for multimediebasert fleksibel læring, i hovedsak basert på film, og samtidig være underordnet studieadministrasjonen organisatorisk er ikke enkel. Det er få begrunnelser for denne plasseringen av en ressurs som i hovedsak må forholde seg til fagfolkene i de ulike avdelingene.

FoU-aktiviteten min har konsentrert seg om å utvikle en effektiv og tjenlig produksjonsflyt. Dette for å ivareta redigeringens funksjonalitet i en produksjon der en for det første skal ha et visst *faglig nivå* på innholdet, og dermed en dialog med fagfolkene. Dernest et filmatisk uttrykk og virkemidler som kommuniserer med mottakeren, dvs studenten. Studenten sorterer lang på veg som en mediemottaker i sin studiesituasjon, han er under *konvergensens innflytelse* og han/hun har gjerne en forkjærlighet for bekvemmelighet og derigjennom on/off-kulturen. Han er vant til å hente informasjon ut av flere kilder, men har til nå i hovedsak oppfattet foredraget og bokteksten som autoritetene.

To situasjoner preget også mottakeren, men ikke samtidig: Det kan være en *«laid-back» situasjon* der budskapet mottas i sofakroken, i en behagelig kontekst f.eks. i hjemmet. Ja, for vi snakker primært om en student i en fleksibel læringssituasjon. Som bruker video for å lære, eller for å la seg motivere. Eller

det kan være en «sit up» situasjon, initiativrik og «framoverlent søkende» over sitt tastatur, i kilder, i interaktivt materiale, i kapittel, i lenker og i filmklipp. Ivrig etter selv å styre progresjonen, bestemme hvilken veg det skal ta, eller hvor dypt /bredt en skal arbeide. Studiepakken vår har tatt disse to vidt forskjellige situasjonene opp i seg, og forsøkt å ta konvergensen (her forstått som «sammensmeltingen av medieartene og budskapene») på alvor.

4.3 MÅL

Dette prosjektet har for produsenten inngått i en serie på tre prosjekt, og har derfor blitt ett av mine delprosjekt. Flere av målformuleringene under vil derfor gjelde også for de andre to beslektede prosjektene. Men mye er også forskjellig, og tilpasset dette prosjektet. Andre ting mangler, eller er bare delvis fullført i «Frå Judea til Salten». Hovedmål, sett fra produsentposisjon i prosjektteamet, har vært å utvikle filmbaserte studiepakker for fleksibel læring og en metode for å øke innholdskvalitet, formidlingskvalitet og produksjonsflyt. Samtidig har teamfunksjonen og forholdet til fagfolkene Jorunn Ubostad og Kåre Fuglseth vært svært viktig. Helt forskjellig faglig bakgrunn og faglig kultur i forhold til den mediefaglige/journalistiske fagkultur jeg kommer fra, men med en viktig felles plattform – bakgrunnen i pedagogisk formidling. Et ståsted mediefaget i Høgskolen i Bodø også hadde.

Tilbake til det spesifikke produsent-hovedmålet. Dette har fra starten av fra produsentens side vært brutt ned på flere delmål:

1. Utforske mulighetene for å produsere filmbaserte multimediepakker til læremiddelbehov med tilgjengelig medieteknikk på Høgskolen i Bodø, sammen med «vanlig» pedagogisk personell innenfor eksisterende pågående undervisningsaktivitet og for nye studentgrupper etter «*parallellpubliseringsprinsippet*». Igangsette produksjon der det var interessante utviklende ideer, og ivareta, videreføre og videreutvikle didaktiske prinsipper herunder interaktivitet, fleksibilitet og brukertilpassing samt formidlingskvalitet i studiepakkene i en konvergenspreget framtidig formidlingssituasjon.
2. Undersøke og utvikle en *fortellermetode med et tilhørende filmspråk og filmatiske virkemidler* tilpasset en formidlingssituasjon der bilde og lydfor-

matene både kan passe til en lavkapasitets internettoverføring med tilhørende visning på dataskjermen, parallelt med en «fullversjon for videodistribusjon og skole-/ lokalkringkastingsbruk, for VHS og for DVD-projeksjon i passende fora». Målet forventes oppnådd gjennom omfattende oppmerksomhet på innhold, filmspråk, fortellerspråk og filmatiske og dramaturgiske virkemidler, og med en nødvendig redigeringsorganisasjon og en organisering for produksjonsflyt. Videre er det vært et mål å utforske kompresjonsmetodenes innflytelse på forholdet mellom opptak og redigering og utprøving av redigeringsens fleksibilitet mhp på versjonering til flere samtidige formidlingssituasjoner. Undersøkelserdisiplinene har *ikke* først og fremst vært tekniske, en avgrensede forklaring som har vist seg nødvendig å gjøre for folk med lite eller ingen erfaring med medieproduksjon. (lamper, vinkler, kabler, mikrofoner og gjentakelser)

3. Utforske en skala av bearbeidingsgrad fra den enkle, direkte sendte og ubearbeidde videoformidling, til det gjennomarbeidde og redigerte produksjonsformat. Tilsvarende vil vi utvikle eller finne en skala av tilpassa bearbeidingsverktøy for opptak, redigering og publisering, samt utprøve en budsjettvennlig folkelig versjon av videoproduksjonssystemer. System tilpasset en redigerings situasjon, for «vanlige læreres» bruk i produksjon av filmbaserte fleksible læremidler. Systemutviklingen skulle foregå parallelt med *selve produksjonen*, som blei gjennomført i de tynge kringkastings-systemene/formatene som har vært brukt i de tre aktuelle produksjonene. Et underpunkt her er å se på vanlig høgskolepersonales forutsetninger og muligheter innenfor idéutvikling, fortellerspråk og dramaturgi, nødvendige ferdigheter for å utvikle nye undervisningsuttrykk og kunnskaper for å inkorporere arbeide med film i en visuelt basert undervisnings og forsknings/dokumentasjonssituasjon.
4. Arbeide etter prinsippet «Create Once — Publish anywhere — Extensively», det såkalte COPE-prinsippet som betyr å skape opptaksmateriale både med en faglig og en filmatisk kvalitet for allsidig publisering og for maksimal gjenbruk. Samme materiale publiseres i alle situasjoner der fagpersonene ønsker at undervisningsstoffet skal stilles til rådighet/publiseres for studievirksomhet, forskningsdokumentasjon eller informasjonsvirksomhet.

Utvikle en metode for samtidig framstilling av ulike versjoner på internett/CD-Rom. Dette er konvergensens store fortrinn for fagpersonene.

5. Ivareta produksjons- og opphavsrettslige prinsipper og produksjonskvaliteter for alle parter, både for de deltakende lærerne og for øvrige bidragsytere som har levert kunnskap eller reseach, vært bidragsyter i sekvenser, i musikk, bilder, oversetting og andre tjenester så langt praktisk mulig innenfor denne type læremiddelproduksjon, samt for produsenten og institusjonen.
6. Optimalisere en samarbeidsrutine basert på faglig kvalitet og innsyn, produksjonsflyt og effektivitet gjennom å desentralisere deler av den tekstbaserte postproduksjonen samtidig som en operasjonaliserer interaktivitetsprinsipper og tilrettelegger for oppdateringsmuligheter. En betydelig smitteeffekt for å kunne initiere oppfølging og utlegging av egne filmbaserte prosjekter gjennom veiledning og kursing etter at det planlagte filmsamarbeidet knyttet til produksjonen er slutt, og muligheter for ordnet gjenbruk også av råmateriale og TC-kopier.
7. Utvikle erfaringer eller muligens også en metode basert på didaktisk forståelse av undervisningsstoffets innebygde karakter, hierarkiske kunnskapsstrukturer og tilhørende naturlige progresjon, for å bygge inn noen av de pedagogiske formidlingskvaliteter i interaktiviteten, og en systematisk lærerinitiert veiledning av studenten gjennom interaksjon studiestoff-student, og gjennom et foreslått studieforløp knyttet til bruken av fleksible læremidler.
8. Styrke produksjonen dramaturgisk og filmspråklig for å realisere og gjen-skape noe av det fortellerunivers som en god muntlig fortellertradisjon innebærer, som utøves i formidlende dialog i høgskolens studierom i det tradisjonelle direkte møtet mellom student og høgskolelektor. Unngå at læremiddel og presentasjonsmåter for fleksibel læring blir knitrede tørre og papir (dvs tekst) –dominert eller overteknologisert og nerdete. Unngå fasade og smalebåndsfølelsen en kan få i møte med LMS-system (learning management systems). Sette fortellingsdidaktikken og ikke datateknologien

(«*ik-te-ologien*») først. Dramaturgien og uttrykket måtte altså gi produksjonene et løft opp til den vanlige undervisningens involveringsnivå, og langt mer særpreg enn den såkalte datateknikken som brukes av mange til å formidle kun *tekst*.

9. Foreta opptakene ute i felten i stedet for i et studio for å involvere prinsipper for lokalproduksjon av læremidler, en demokratisering av medieinnholdet, gjennom å la det foregå ute i de «desentraliserte studentmiljøene», i felten på reportasjefjernsynets premisser, med oppsøkende dokumentarisk reportasjeånd. Også de kunstneriske innslagene (musikken og barnas dramaframføring) burde derfor være lokalutviklede, lokalt utviklet og lokalt produsert.
10. Foreta en avveining av ressurskrav generelt og spesielt, sistnevnte knyttet til estimering av ressursbruk fordelt mellom den *filmbaserte biten* av produksjonen, og *de øvrige disiplinene* knyttet til research og fagbidrag i forkant av filmarbeidet, og post-postproduksjon i form av komprimering, programmering og publisering av filmsekvenser, stillbilder, lenker og e-bok, alt som kom etter at selve filmarbeidet er slutt.

At de to andre bidragsyterne har hatt annen vektning av hovedmål- og til dels helt andre delmål er naturlig i et samarbeid som består av utvikling der flere ekspertområder er involvert i et faglig møte, med utkrystallisering av et enkelt gi-og-ta-prinsipp. Det kan fortone seg som vågalt både å utvikle fagstoffet og presentasjonsmåten knyttet til såpass komplekse prosesser samtidig. Å ta delene etappevis kunne ha gitt større kontroll med hele prosessen.

De to andre prosjektene produsenten arbeidet med delvis parallelt blei gjennomført i samme tidsperiode, og som det refereres til i arbeidet videre er «Laksens livssyklus-stryking» for Kjetil Korsnes, Avdeling for fiskeri og naturfag og «Hurtighet. Lange steg- ofte!» for Stein Rodahl, idrettsseksjonen ved ILUK. Disse og andre arbeidsresultat er presentert i webstedet: <http://webster.hibo.no/kantun/meny/index.htm>. På samme siden er andre større eller mindre prosjekt og oppgaver mulig å studere, og blant de nyere produk-

sjonene i denne menyen, produsert våren 2003, er handelshøgskoleprofessorenes innovasjonsfilmer, også produsert av undertegnede.

4.4 LÆREMIDDELPERSPEKTIVET OG FILMPERSPEKTIVET

At dette læremiddelet både er basert på ei bok, og har film i bunnen som dramatisk motor, er viktig og riktig. KRL-faget står for meg som et vanskelig fag å formidle. Ikke bare kan det stå fram som livsfjernt og dogmefyllt for mange, men det er også et fag som henter sine idealer 2000 år tilbake og i så måte utgjør en tradisjonsbærer framfor noe nytt (og spennende). Samtidig er budskapet i dette faget, så vel som budskapet i de praktisk/estetiske fagene avhengig av et miljø å henge budskapet på, som ikke bare er troverdig, men som også har nok av de kulturelle og kunstneriske elementer som selve innholdet er preget av til at det blir en helhet. Derfor har vi flere lokale opptakssteder «on location», muligheter for gjenkjenning i miljøet. Derfor gjør vi opptak av kirkene, fylt av kunst og kultur. Derfor musikken, tilpasset den design og scenografi som opptaksstedene kunne by på. Derfor stillbildene og alt arbeidet med å rettighetsklarere. Når et budskap først skal fremmes effektivt, er filmens fortellerunivers, dramaturgi og filmens virkemiddel et meget effektivt og allsidig verktøy for den pedagogiske situasjonen og for fagformidlingssituasjonen.

4.5 ØKONOMI OG UTSTYR: VERDIER LANGT OVER DET SOM ER INVESTERT

At mye starter med et *budsjett*, kan de fleste være enige om. Men ressurser er ofte av to slag: Menneskelige, eller «*kunnskaper*» som vi ofte kaller det, og økonomi. For den som skal lage film er i tillegg *ferdighetene* svært sentrale, ellers kan filmuttrykkene bli svært så papirknitrende og tørre.

I dette tilfellet startet den tekniske/ økonomiske siden av saken konkret med en ekstra million kroner Høgskolen bevilget i forbindelse med ekstraopptaket i mediekunnskap i 1996. Det skaffet det produksjonsutstyret som er brukt under filmopptakene i produksjonen. Dette er også *den investeringstunge siden* av produksjonen, i kombinasjon med medgått arbeidstid. Det som trengtes i tillegg var mindre summer til publiseringsdelen og et produksjonsbudsjett: Det blei foreslått ca 70.000 kr til kombinert lettredigerings- og publiseringsvektøy. Det blei stilt til rådighet kr 40.000,- til en PC med publiseringsmulighet og

deler av et lett redigeringsutstyr. Ubostad/Fuglseth skaffet til veges 40.000 til selve produksjonskostnadene. Selve filmproduksjonen har foregått med utstyr av nyhetskringkastingsstandard DVCPRO, brukt i ledige perioder mellom annen undervisning. Seksjon for journalistikk og mediefag hadde i 97 og 98 fått anledning til å oppgradere og digitalisere sitt profesjonelle fjernsynsproduksjonsutstyr for betydelige summer. Men anlegget var allerede initiert i 1987, supplert med millionbeløp til analog klassisk tapebasert fjernundervisning og videoproduksjon i 1991–1995, og stod altså ferdig til å ta imot digitalisert videobasert læremiddelproduksjon i år 1998. Redskapene som ble brukt var ved siden av Panasonic DVCPRO opptaks og TV-nyhetsredigeringsutstyret Panasonic DV-Edit med SDI-standard (til motsetning for DV-mini som har FireWire) også DV-minikamera av typen AG-EZ 30, et kamera som våren 2003 har fått sin oppfølger i MX500. DV-Edit er lillebroren til NRK-dagsrevyens (NRK-NyDi's) system Panasonic Quick-cutter fra 1998 til år 2002.

I publiserings PC-en sitter også et lite Matrox DV-basert redigeringsystem RT 2000 som også har vært i bruk i et par avdelinger i NRK til fakta og nyhetsproduksjon basert på programvaren Adobe Premiere (et halvprofesjonelt Real-Time PC-basert redigeringsystem). Det har både digitale og analoge overføringsmuligheter mellom PC og kamera.(FireWire). Matrox og Pinnacle har knivet om å levere slike Real-Time systemer, og de er stort sett heftet med samme type driftsproblemer i et «normalt kontor-datamiljø». Prisene for Real-Time-pakker med analoge og digitale inn- og utganger hvis de sammenlignes med arbeidsmulighetene, har falt til 1/5 – eller ennå mer i løpet av seks sju år.

Samtidig brukes hyllevaren Front Page 2000, og nå senere FrontPage 2002, (sistnevnte ser ut til å være sterkt forbedret for denne type publisering—selv om det er et «kontorprodukt») til selve publiserings- og utleggingsarbeidet på vevserveren Webster. Dette er en intern undervisningsserver for Høgskolen i Bodø. Front Page har også blitt brukt til å lage en parallell CD-versjon av undervisningspakkene. Programmet har vært det eneste tilgjengelige, (*Dream-Weaver* er alternativet) og det har tjent som publiseringsprogram for utlegging av ferdig redigert stoff (html-sider, bilder video og lyd).

Av andre programmer som har vært i bruk i publiseringsdelen av opplegget er:

Adobe Photoshop 6 og 7 for all bildebehandling
Adobe Illustrator 8 og 10 for bearbeiding av kart og grafikk
Real Producer Plus 8.51 for komprimering av AVI-filer som var konvertert ut av TV-redigeringen.
Word og Excel for vanlige kontorbaserte oppgaver,
Explorer og Internet Explorer samt Netscape for filflytting, rydding av filer på vevserveren og for lesning av vevsidene.
Også Adobe Acrobat har vært i bruk under publiseringen for å arbeide med sikring av opphavsrettslig beskyttet materiale, og Acrobat Reader for lesing av tilsvarende filer.

Sonic MyDVD for authoring av DVD-prototypen.

Også komprimeringsprogrammet Cleaner i versjon EZ har vært forsøkt bruk for prøvekomprimering av Quicktimefilmer, og komprimering av windowsfiler foregår i «Real-kopien» Windows Media Encoder 8 og 9.

Den andre betydeligste kapitalen er kunnskapskapitalen og den pedagogiske kapitalen til faglærerne Ubostad og Fuglseth. Boka «Om Bibelen» av Ubostad lå klar til omarbeiding, men stoffet i boka, som i stor grad er hentet fra Midt-Østen, bød på betydelige utfordringer/ tilpassinger blant annet mangelen på samsvar mellom det produksjonsbudsjett og distansen til de opprinnelige opp-taksstedene som var aktuelle å ta med i filmen (lokalisert til Midt-Østen). Noe «nå-reiser-vi-til....budsjett» eller «Gutta-på-tur»-budsjett, som enkelte andre har, hadde vi ikke. Det var da den virkningshistoriske vinklingen dukket opp, da var de lokale «fotefarene»; kirkene og menighetene og kunsten og musikken gode å ha. Deriblant den detaljrike tredimensjonale, ærverdige gamle altertavla i Bodin kirke som stod fram som spor etter den kristendommen som bokteksten «Om Bibelen» (Jorunn Ubostad, Samlaget) inneholdt og som skulle realiseres på film. Det produksjonsbudsjettet som SOFF bevilget på 40.000 kroner utgjør i praksis ca 1/10 av produksjonskostnadene, dersom også undertegnedes arbeidstid, avhengig av om kostnadene – (som igjen er delt opp i utvikling og produksjon) skal tas med.

Også Sigrid Fløttums Kristoffersens hovedfagsarbeid om domkirka i Bodø (og en påbegynt sekvens om Nidarosdomen) blei en viktig ressurs, umulig å kalkulere i kroner og øre. Omsettingen av dialogen til fransk og engelsk i se-

kvensene «Katedral» om domkirka og «Katekisme» om Bodinkirka, utført av hhv. Jean Jaminon og Martin Eide kan derimot kalkuleres klassisk til omtrentlig 5000 kr pr språk for to sekvenser, subtitling og språk-konsulentarbeide inkludert.

Interessant er det at filmarbeidet i omfang er relativt omfattende, men at også etterarbeidet med publisering av tekst på internett er relativt arbeidskrevende, når tekstene skal brykkes med omtanke på en viss appetitt hos leseren, og samtidig illustreres.

Når en først eier filmteknikken og har personale til å dekke alle de relevante steg i filmproduksjonen (redegjort for under) er i virkeligheten personalkostnadene i etterarbeidet de vesentlige. Det er helt feil å konkludere med at de tre prosjektene jeg har hatt produksjonsansvaret for har teknikk eller produksjonsutgifter knyttet direkte til produksjonen som de store kostnadspostene. Kostnadsfaktor nr 1 og 2 er og blir personell- når utstyret er på plass- slik det var for Høgskolen i Bodø.

4.6 REDIGERING AV FILMEN

Det er i redigeringen filmen fødes. Riktignok kan *vorspiel* og opptak noen ganger være av ekstatisk karakter, men filmens liv blir skapt i redigeringsrommet og ikke i kamera. Det er den viktigste tese for vektlegging av forsøkene rundt redigering i dette og de andre prosjektene.

Det at redigeringsmulighetene er omfattende og profesjonelle er det som i praksis vil skille et godt prosjekt i fjernsyns/videoproduksjon og i fleksibelt læringsssammenheng fra et mindre bra. Det er her kreativiteten skal ha fritt spillerom, og ikke møte på tekniske barrierer og husmannsånd.

Riktignok må all redigering *forberedes* i opptak, men opptakene er og blir aldri det viktigste. Selvsagt kan en ikke redigere noe en ikke har tatt opp, men det kan ikke skapes verk av et kamera og en mikrofon alene. Det er redigeringen, sammensettingen av tagninger, bilder og scener til sekvenser – hver med sin dramaturgi og sin lille historie, sine aktører og karakterer, sine filmspråklige virkemidler og sin rytme som betyr kvalitet eller ikke kvalitet. Det er stor for-

skjell på hørbar og uttrykksfull lyd og lydmiiks som også inkluderer musikk og kontentum. I kirkebyggene er det arbeidet med to mikrofoner for best å avstemme en blanding av distinkt lyd og tale og samtidig «klangopplevelse» av kirkerommets dimensjon. Den lille «glipa» i redigeringen på sekvens 4, der det ved en feiltakelse ikke blei brukt riktig «klangblanding» mellom den tørre distinkte - og den klangfulle rom-mikrofonen, bidrar til at vi for et sekund taper den romlige dimensjonen i katedralen - gjennom lyden.

Det fins direktesendte formater, og sjangere som tåler direkte overføring, men som til gjengjeld, for å bli bra, skal planlegges meget godt. Den postproduksjon som kan styrke og korrigere et opptak, og heve det langt over enkeltbildene, er ikke tilgjengelig i de direktesendte formatene og kompresjonene. Dette er også en konvensjon (eller en publikumskontrakt) som må huskes, og som må oppfølges konsekvent. Det blir naturlig nok en del oppmerksomhet omkring opptak og tidsbruk i filmproduksjon, også for FL-formål. Det er naturlig.

Men det er vanskelig å forstå en kritikk av de bearbeidde formatene og sjangrene og deres tilhørende arbeidsmetoder tar for lang tid, og blir for dyre, når en samtidig ikke vil skaffe til veie det kjappe alternativet: Enkel og billig streamteknologi - som kan gi oss bildet ut til studenten rått, ubearbeidet og billig. Med alle forsnakkelser, geberder og alt kroppsspråk. Billig med hensyn på etterarbeid i form av redigering, men neppe i lagring og rydding etterpå, for det vil måtte lages en struktur og en organisering på hvordan de verdifulle og evigvarende forelesningene skal skilles fra døgnfluene. Og materialet kommet til å svulme og bli veldig langtekkelig og løst. Og hvordan en best skal motivere forskere og fagfolk for den rå og brutale versjonen av å se seg selv etter et vel gjennomarbeidet og gjennomført foredrag, som en uredigert livestreaming – formidlet fra et halvdunkelt klasserom. Vel, det er en utfordring. Men jeg tror at denne situasjonen også kan forberedes, bearbeides og til en viss grad raffineres - til en akseptabel kost/nyttebalanse. Det må bare gjøres mye av det.

Motivasjonseffekten og innlæringseffekten vil kunne foredles og utvikles i et miljø som kan korrigere for misstak undervegs, som har kraftige nok verktøy for ved siden av live-streaming kan lagre for redigering, og som har kompetan-

se til å foreta bearbeiding av de opptatte sekvensene etterpå. Slik kan vi ta vare på motivasjonen hos den viktigste ressursen: Den menneskelige, og det betyr her faglæreren og studenten. Vil filmversjonen kunne formidle stoffet, eller bare være en forberedende motivering til stoff - formidling fra trykte tekster—altså egentlig en «raffinert innpakking» av en bok, slik vi til dels har gjort det i dette prosjektet? Det må i så fall være det dyreste innpakkingspapiret som fins, og på en måte helt urasjonell bruk av ressurser. En enklere og mer dagligdags framstilling av samme problem: Skal filmen formidle fagstoffet eller kun være motivasjonsfaktor? Mitt syn, og min erfaring at hele skalaen av filmsjangerer (både fakta og fiksjon) har et voldsomt visuelt formidlingspotensial. Når kunnskaps/ fakta/ informasjons/ dokumentersjangeren er på sitt beste, besitter den en formidabel formidlingskraft. Og den kan formidle både denotativ og konnotativ informasjon på svært effektiv måte. Det gjelder bare å ha styringen med disse to nivåene, og ikke tro at fagformidlingen ligger bare i det skrevne manuskript. Mange av disse verdiene kan forenkles, og skaleres og transformeres ned til et fornuftig nivå. Også fiksjonssjangerene drama, dokudrama (faksjon) og dramatisk rekonstruksjon er nyttige mellomposisjoner mellom fakta og fiksjon som formidlingsformer. Det er svært fristende å la neste formidlingsprosjekt inne tilsvarende fag enten uttrykke budskapet gjennom dramatiske virkemidler, eller å benytte pantomime eller dans- som supplerende uttrykksform. Å ta i bruk mediet i gruppedramatiske øvinger frister også.

4.7 KOMPRIMERING

Komprimering er å pakke det hele sammen fra *produksjonskvalitet* til *distribusjonskvalitet*. Disse to formatene går ikke om hverandre: I produksjonen ønsker en bildene *så ukomprimert som mulig*, og kombinasjonen bilde og stereolyd i domkirka i en lang innzooming berger for å bruke en god koder, eller kodek som dat vanligvis kalles, slik at all visuell kvalitet kommer fram til motakeren.

BBC har i mange år brukt Realfiler som sitt viktigste format for streaming video (dvs fjernsyn levert over Internett). Det samme har MTV gjort. Også NRK gjorde det i mange år. Ved siden av at Real har ledet utviklingen av disse formatene sammen med Quicktime, har de tilpasset seg båndbredde og kvalitetskrav på en utmerket måte, og satt standarder for web-kringkasting. Også rek-

ken av MPEG-eksperiment er oppe og går, og interessante for en framtid med video på Internett. Men originalenes kodeker gir fortsatt høyere bildekvalitet enn MPEG. Mpeg er derimot et blivende format, men det vil ta noe tid. Real, Quicktime og Mpeg har hele tiden tatt hensyn til tenking på tvers av plattformen og Real er muligens den mest fleksible og brukertilpassede /plattformuavhengige applikasjonen med både Shure-stream og kvalitet i kodek og bildeoppløsning/bevegelse. Dessuten går det på maskiner av typen Linux og Sun. Også Windows har etter hvert kopiert produktene og funksjonene fra Real og Quicktime og utviklet «egne ting».

Valget av Real som hovedformat, og bruk av Real Producer, var delvis basert på «cross-platform-standarden» at «de store» brukte dette i 1999/2000 da valget blei foretatt, og delvis på at Real Producer Plus 8.5 var den eneste som kunne komprimere bildet uten å resample lyden: Programvaren klarte kodingen av 48Khz lyd i stereo, noe som også er formatet for DVCPRO og DV-mini. Dermed unngikk en nedsampling av lyden til 44100 (CD-kvalitet) eller 32 Khz. Samplingen, men også den uttrykksfulle lyd kvaliteten som 48Khz ga i breibandsversjonen var nok til å overbevise undertegnede om at Real er et profesjonelt system beregnet for produksjonsflyt. Fortsatt tyder mye på at valget den gang var riktig, men det kostet i 2003 110 \$ å laste ned dagens versjon av Real Helix Producer Plus. Primært er ideen til «anyformat» videreført i Osprey simul-stream den ideelle; utkoding i flere format samtidig.

Komprimering av bevegelige scener og stillbilder er ikke det samme. Bevegelser i motiv (iscenesetting) er ikke det samme som bevegelser i kinematografi. Zoom, panorering, tilt og kjøring er fire kinematografiske virkemidler, mens bevegelse av motivedeler inni bildet er bevegelser i iscenesettingen. Begge kan forekomme samtidig, og da får *en-codere* (på norsk «inn-kodere»), som skal pakke sammen filmen for kjøring gjennom trange telefontråder og deles videre fra servere i nettverk, voldsomt mye å gjøre. For den enkleste forklaring på kodekens latskap (dvs at den gidder ikke å ta hele bildet, men beholder det som ikke er endret) er å si at den kun oppdaterer forskjeller mellom bilder, når bildeinnholdet først er tegnet i en nøkkelramme. Dermed blir bevegelig kinematografi på nytt kritisk, slik det filmspråklig også er kritisk. Den gamle tesen

om å oppnå bevegelig film gjennom motivbevegelser snarere enn kamerabevegelser, kommer igjen til heder og verdighet, sammen med stativet.

Det har i mange år vært forsøkt å gjøre god film gjennom å bevege kamera. En skole som har langt flere tilhengere er den skolen som sier at film framkommer gjennom bevegelser i iscenesettingen, altså inni selve bildet. En gammel sannhet gjenoppstår og bekrefter sin posisjon, men denne gangen av helt andre grunner enn de opprinnelige filmspråklige. Jeg setter pris på at filmen er ikke er sundmalt og sønderknust gjennom kodeken. Det er en tragedie for den som lenge har argumentert for en maksimal oppløsning, og det store lerret. Men tragedien var ikke langvarig. Fra 1990 da 2 Mb-kodeken knuste bildet, og etterlot det som et leirras i bunnen, avhengig av kodek-kvalitet til i år 2004, har det skjedd voldsomt mye, og innen få år er komprimeringsteknikken og formidlingsteknikken fullt ut i stand til å håndtere kvalitet - der nettverket blir utbygget! Så det er ingen grunn til ikke å produsere med overhead i kvaliteten nå, det problemet forsvinner garantert, og ganske fort. Den nye kampen vil stå om hvem som skal kapre høgoppløsningskompresjon for markbundet TV og hvem som skal slå ut hvem i DTT; Digital Terrestrial Transmission (digitalt markbundet sendenet).

Det er helt nødvendig å ta den fremste kvaliteten som er produksjonsmessig forsvarlig fram som *master* nå; det er kort tid til at den er distribuerbar. Og da vil mange temmelig grovskårne boksforedrag (som ikke minst har DVD-kvalitet i bunnen) kunne bli håpløst umoderne. Kvaliteten er jo her allerede – og tilgjengelig prismessig på DVD! 2 timer i «nesten full» bildekvalitet, mens neste generasjon DVD på «blue laser» vil romme opp til 50 GB. Og CD-Rom-en blitt «dagens diskettstasjon». Filmen til «Frå Judea til Salten» ligger på en master som nå også er rullet ut på DVD-prototyp i Mpeg2. Siden masteren som også DVD-en lages av er på DVCPRO er den er 81 Gb i størrelse (uten plussfilm), og vil den i neste generasjon gå ukomprimert DV-native på 2 stk 50 GB blue-laser DVD, men det er ikke særlig lurt av hensyn til rettigheter. Et helt teknisk kapittel vil enkelt kunne demonstreres i startbildet til filmen «Frå Judea til Salten»; oversikten over øysamfunnet Givær, men småbølget hav foran, og en svak panorering- og kamerakjøring (dvs. «hurtig-båting»). Denne

scenen er komplisert både for Mpeg2, Real, Windows og for Quicktime-kodeken, for hele bildet er i bevegelse - samtidig.

4.8 Å LAGE EN HELHET

Mens de første sekvensene i «Frå Judea til Salten» var kommet helt fram til komprimering og utlegging på server, pekte dels tekniske erfaringer og dels filmspråklige erfaringer hånd i hånd fram mot en rutine som gjorde at det blei greit å få en praktisk/ teoretisk forståelse av produksjonsflyt. Dette aktualiserte igjen problematikken om å knytte sammen produksjonssystemet (der filmene lages og der de komprimeres) i et nettverk, og ikke i gjennom filflytting på CD-Rom.

Hvilken produktkvalitet og kvantitet skal en så legge seg på? I vårt tilfelle var det allerede produsert en liten trailer med minikamera med begge de to hovedbidragsyterne; Fuglseth hadde presentert Tverrlandkirka med kunstutstilling av bildekunstneren Gunnilla Larsson. Ubostad hadde prøvd seg foran kamera i studio og i Bodinkirka, men også med egne korte små håndholdte kameraopptak med DV-mini foran alteret i Bodinkirka. Reisen til Efesos var nært forestående. Ingen av opptakene så ut til å gi avsmak hos deltakerne. Trailing og pilotproduksjoner er noe en i høy grad kan utvikle for å teste ut realismen i videoproduksjon, personlig egnethet i en travel og motsetningsfylt produksjons-situasjon, og personenes utholdenhet - står de hele løpet igjennom? Og det er en ypperlig avrundning av et forprosjekt, i alle fall om en har større eller mer uoversiktlige planer.

Vi arbeidet i tråd med tesen til filmprofessor Michael Rabiger i «Directing the Documentary»: «Long, demoralizing delays are often the norm when people take chances that everything will work without prior planning and tests». Vi gjorde nødvendig testopptak, redigering og komprimering, men vi gjorde få eller ingen forarbeider til manuskript, noe vi sikkert burde ha gjort. Det kan gjøres så enkelt at en leverer sitt første manuskript senest to dager før første prøveopptak, og det skal da være spesialtilpasset framføring for film. Det vi burde ha testet ut var moderorganisasjonens motivasjon til å hjelpe til med å løse problemet i produksjonsflyt og maskinstabilitet på forhånd.

4.9 GRAFIKK, FOTO, DET BOKLIGE OG DET FILMATISKE

Er det slik at det er mulig å produsere undervisningsmateriell som skal kunne gjenbrukes i alle tenkelige kanaler? Det såkalte Cope-prinsippet («Create Once—Publish anywhere Extensively»)?

Den første forutsetningen for at dette skal kunne gå er prinsippet om nedskalering av et produkt som er levert ganske omfangsrikt og gjennomarbeidet fra fagforfatteren. Den enkleste funksjon av alle er nemlig å ta et produkt ned i teknisk kvalitet og filstørrelse til distribusjonskvalitet. Den neste forutsetningen er produksjonsflyt. Den tredje er overhead på kvalitet i innhold og teknisk framstilling. Den fjerde bygger på at foreleser / fagressursen er den virkelig kostbare i utdanningssystemene. Denne ressursen må det støttes opp om, for edles og viderebringes i undervisningsopplegg, i presentasjoner og i organisering så langt forskeren finner det forsvarlig og hensiktsmessig i henhold til det lønns/ avtaleverket som gjelder. Til sist vil jeg peke på at *spin off* i form av dokumentasjon, informasjon, trailing og omtaler, alt du vil ha for å markedsføre et studieopplegg, et fag og en fagperson kommer gratis når de viktigste prinsippene over er fulgt. Det koster litt å planlegge slik, men det gir en voldsom gevinst. At stillbilder fra filmen blei dratt direkte ut til den interaktive indeksen og til lenker og illustrasjoner er eksempel på en flerbruksmulighet. Men det er viktig å vite at også disse bildene når sitt kvalitets- og anvendelses-tak, og ikke kan brukes til alt.

4.10 SJANGERSPØRSMÅLET

Det er en faktaproduksjon vi har laget. Den har sitt preg av både gammeldags skolefjernsyn og lettvint akademi, men den har også sine gode passasjer, der fortelleren går for fullt med blikket festet rett i kvitøyet til mottakeren. Bak svever en filmskaper som har «nærvær gjennom fravær» som den viktigste tesen. Forhåpentligvis er den ikke en øving i - og oppvisning av filmspråklige elementer. Forhåpentligvis sees den og oppleves i sin helhet uten stopp i 54 minutter. Og da kan den begynne å ligne på en kunnskapsdokumentar, med en solid porsjon research og et betydelig tematisk innhold skapt med et temperament og med en helhetlig stil. At den er oppdelt i 7 sekvenser er en god ting, men den kan godt sees i «ett smekk» og muligheten for å få det hele til å stemme med både sekvensoppdeling og sekvensovergang var en av de viktige

utfordringene. Mye av løsningen er å hente i musikken bevegende effekt på publikum og en innebygget dramaturgi i hver sekvens. Det er sju små filmer som er satt sammen til en stor. Vi har selv sett fra en evaluering av filmen i en klasse på 7. klasstrinn i grunnskolen, samlet sammen med flere i en stor sal - at det går an.

4.11 NOEN KONKLUSJONER ETTER PROSJEKTET *FRÅ JUDEA TIL SALTEN*

Uavhengig evaluering av dette prosjektet skal produsenten motta med åpne armer, men håpet er at det kan skje også på filmens premisser og på premisse- ne til den fleksibelt orienterte studenten som skal motivere seg til studier og gjennomføre disse, og som senere skal komme ut som en engasjert lærer, klar til å gå i nærkamp med omgivelsene. For det er det morgendagens skole vil trenge; engasjerte folk. Ikke misjonærer - men patrioter på skolens, elevenes og lokalmiljøets vegne. Engasjerte studenter på didaktikkens og metodikkens vegne har vært målet for oss.

Logisk feilsøk er å isolere feilkilder og å utprøve en og en om gangen. Å gjøre logisk feilsøk på egne prosjekt er vanskelig for det er så mange innflettede fak- torer som det ikke går å isolere. Denne rapporten tar med, og beskriver for om- givelsene noen av de tingene som gjorde prosjektet større, bedre og viktigere både faglig og didaktisk, pedagogisk, men også noen av de tingene som forsin- ket og forringet, og skapte slitasje undervegs. Å utvikle et redskap samtidig som en skal bruke det i produksjon er en dristig variant av å si at «vegen blir til mens vi går». Med 23 års erfaring med å lose elever, studenter og ærgjerrige mediefolk *in spe* gjennom et vanskelig farvann, der produksjonsflyt og etappe- kontroll over kvalitet og prosess er et mål, mener jeg å ha nok distanse og selv- refleksjon til at jeg på relativt lagt hold kan forutse muligheter og problemer og *legge opp til å unngå de verste fallgruvene og grøftene*. Disse forholdene har preget opplæring i produksjonsrutiner. Mest av alt er det viktig å få sam- svar og refleksjon i vekselspillet mellom planleggingssituasjon, opptaka, redi- gering og presentasjonssituasjon.

Parallelt med dette prosjektet har jeg produsert både store og små prosjekter med mer eller mindre film i. En faktor tegner seg klarere enn alle andre: Det å

produsere på et verktøy som samtidig skal utprøves og utvikles er svært uheldig, for inni den boksen som ikke virker og må gjeninstalleres og oppdateres ligger flere års arbeide. Det er dilemma som bare kan møtes med god planlegging, fleksibel og allsidig erfaring med logisk feilsøk og problemløsning i avansert teknologi. Da passer det dårlig å ha forutinntatte IT-rutiner som skal brukes på ett og alt. Slik har fullføring av dette prosjektet blitt en kamp mot vindmøllene i håp om å få det hele ferdig, for så å kunne gå med friskt mot på neste prosjekt.

PC-en er en dårlig oppfinnelse i hendene på en som både skal utvikle dens mulighet som produksjonsverktøy for digitale multimediebaserte læremiddel samtidig med at han prøver å konsentrere seg om å produsere et større filmprosjekt sammen med to andre. Det er en formidabel oppgave å få en PC opp i tilstrekkelig stabilitet til å bearbeide og brette ned 1200 filer til et interaktivt læremiddel, beholde konsentrasjonen og interessen konsentrert om lesbarhet, forståelighet og brukertilpassing, samtidig med at all relevant support uteblir.

Kontinuitet er et begrep som også kan omhandle at filmen blir helhetlig i bruk av språk og virkemidler, og om at framstillingen både med hensyn på filmspråk, kinematografi og iscenesettelse, blir en helhet. Å se i opptakssituasjonen hvordan en rekke bruddstykker, tatt opp i alt annet enn logisk rekkefølge, og gjentatt i mange merkelige vinkler til sist skal bli helhetlig og en film er en betydelig kommunikasjonsutfordring i film. Mellom filmskaper og medvirkende. Men da er det ofte nettopp kontinuiteten som er utfordringen. I øvingsproduksjoner bruker en planleggingsredskaper og planlagte «breakdownredskaper» som til sist ender opp med en skriftlig opptaksplan. Ikke sjelden tas de bildene som skal innlede filmen – og bli anslaget – helt til slutt. Blant annet fordi man da har et team som garantert kjenner hverandre, og fordi man vet mye om hva man skal klippe sammen, og som skal komme etter anslaget. Dessuten skal anslaget og avslutningen sitte i en god film.

Men ingen som deltar i film for første gang vil finne det logisk intuitivt å arbeide slik. I mange prosjekter tegnes det et storyboard eller skisser av nøkkel-scener og nøkkelbilder for å kommunisere ut til teamet hvordan og hvorfor kamera akkurat må stå der det står akkurat nå. Det er en super idé også for pilot-

produksjoner med høgskoleansatte, men også det er en investering i tid og samarbeide som må skjønnsomt avveies mot de mål en setter seg for produksjonen. At de involverte senere selv går i gang (med lettere tilgjengelig utstyr tilpasset prosjektet) kan være nærmere en sannhet om de får flere slike forklaringer undervegs, eller en god orienterende (men kortfattet) forklaring, gjerne i form av en film!

Den pedagogiske «merverdi» som skapes gjennom bearbeiding av fagstoffet på denne måten - for film, er viktig. Det skjer en analyse – syntese - prosess (en finne, brette-ut, stille-opp-mot-hverandre, sammenligne-og-konkludere-effekt) som bør interessere en didaktiker og en pedagog av rette støpning stort. Det er ikke bare det at breibandet og DVD-en er innen rekkevidde som gjør at vi bør fylle det med film, men det er det faktum at film er en pedagogisk framskreden måte å formidle mye av fagstoffet på høgskolenivå - som er den viktigste grunnen. Film spiller på flere av sansene. Dokumentarens og faktaprogrammets styrke som dokumentasjon gjennom involvering har potensial som langt overgår klasserommet, fagteksten og foredraget når det er på sitt beste. Jeg vil også våge denne påstanden for deler av dette stoffet, men ikke hele veien igjennom. Også komprimeringen av stoffet innholdsmessig er en effekt som filmen råder over til forskjell for andre medier og formidlingsmåter. Det kan være mye å lære av film – spesielt for de seigeste og mest langtekkelige av de lektorale.

Som et forsøk på høflighet mot den allmenne leser, rundes fakta og argumentasjon om selve produksjonen i denne rapporten av med disse ord. Men for den som har interesse av mer informasjon om de ulike produksjonsmessige, filmatiske, regimessige eller fotografiske disipliner, eller den som har en framtidig «kompresjonist i magen» vil det foreligge en mer utførlig spesialrapport om produksjonen på prosjektets *bakomsted* innen rimelig tid: <http://webster.hibo.no/kantun/bib/eivin>. (Klikk på lenken «Bakom»).

5. STUDENTEVALUERINGA OG LÆRINGSRESULTAT AV IKT-LÆREMIDDELET *FRÅ JUDEA TIL SALTEN*

Kåre Fuglseth

5.1 EMPIRISK GRUNNLAG

CD-en og VHS-kopien *Frå Judea til Salten. Fortell eller forstå Bibelen* vart selt til to DALU-klassar ved Høgskolen, Institutt for lærarutdanning og kulturfag (ILUK). Det vart selt 49 læremiddelsett i desse klassane. Prisen var 300.- kr.

Sankt Peter, detalj frå altertavla i Bodin kyrkje

14 av 22 studentar i den desentraliserte klassen i Saltdal (DALU SA) har svart på evalueringsspørsmåla og 12 av 32 i Vesterål-klassen (DALU VE). 5 studentar seier at dei ikkje har kjøpt læremiddelet og kan difor ikkje evaluere det. Til saman har 26 DALU-studentar av 54 svart på spørsmåla, dvs noko i underkant av 50 prosent. Den låge svarprosent må tolkast som mangel på interesse for læremiddelet. Dette kan skuldast manglar ved sjølve opplegget, men også det faktum at evalueringa skjedde mot slutten av undervisningsperioden i 3. klasse, like før og etter eksamen. Når ein tolkar svara frå studentane om læremiddelet må vi ha *in mente* at dette er studentar som er godt vande med å bruke personlege datamaskiner under studiet, og som ikkje har store barrierar elles med å ta i bruk datateknologi.

5.2 EKSAMENSRESULTAT ETTER GJENNOMFØRT OPPLEGG

I tillegg til denne evalueringa av læremiddelet fekk også studentane éi eksamensoppgåve ved skoleeksamen knytt til læremiddelet (2 valfrie drøftingsoppgåver). Del 2 av eksamensoppgåva (drøftingsdelen) var slik:

Svar på 1 av desse oppgåvene. Denne delen tel 2/3 av karakteren.

1. I det digitale læremiddelet «Frå Judea til Salten» (Fuglseth, Kantun og Ubostad) tek forfattarane mellom anna opp korleis ein kan arbeide lokalt med Bibelen i skolen. Drøft moglege måtar ein kan bruke lokalmiljøet i bibelfagsundervisninga i KRL-faget (KRL02) på ulike alderstrinn i ein fleirkulturell undervisningssituasjon.

eller

2. Gjer greie for humanismen og naturalismen som livssyn, og drøft undervisninga av desse emna i KRL-faget (KRL02) i ein fleirkulturell undervisningssituasjon på ulike alderstrinn.

I oppgåve 1 var det nokre punkt det står mykje om i CD-en som vi ønskte at studentane skulle bruke som utgangspunkt for drøftinga:

1. Bibelforteljingane og lokale kyrkjer eller kristne forsamlingshus
Kva kan kunst og arkitektur her fortelje frå Bibelen? Den estetiske og narrative dimensjon (kunst, arkitektur og forteljing) er dei viktigaste vegane frå lokalmiljøet til Bibelen og er fenomen ein må utnytte maksimalt. Figurativ kunst er den absolutt viktigaste av desse, for figurativ kunst har forteljingar.
2. Bibelforteljingar og lokal historie
Kva slags lokale forteljingar kan seiast å vere kristne parallellforteljingar eller nyforteljingar? Soger frå kristninga av landet, kyrkjehistoriske viktige stader, gamle kyrkjer er viktig.
3. Små og store forteljingar i Bibelen og lokalt
Forteljingane har vandra frå Judea til Noreg, eller til Salten, dei små forteljingane i lokalmiljøet er ein del av den store kristne for-

teljinga, ein kunne trekkje fram sogar om bedehuset, om det lokale koret, og vise korleis ein kan bruke forteljarar får og i lokalmiljøet.

4. Samarbeid med den lokale kyrkjelyden

Samarbeid med prest, kateket, diakon til seremoniar og høgtidsmarkeringar (t.d. er alle store norske høgtidsmarkeringar henta frå kristne forteljingar i Bibelen).

5. Drøfting av problematiske sider ved denne lokale bruken

Drøftinga (for og mot) gjeld først og fremst i forhold til det fleirkulturelle, det dreier seg grunnleggjande menneskerettar kontra majoritetskulturen og dei behova storsamfunnet har for integrering av alle i den nasjonale og lokale fleirtalskulturen i måla tradisjon, identitet og dialog. Fleirkulturelle utfordringar er først og fremst knytt til fritaksbarn som likevel skal lære å kjenne den norske kristne tradisjonen. Samarbeidet heim-skole er sentral her. Korleis ein kan utnytte andre lokale religionar om ein har slike, var òg eit sentralt punkt ein burde drøfte, men særskilt mange har brukt for mykje plass til dette. Nokre har faktisk skriva meir om islam enn om kristendomen, det seier meir om forventingar til aktuelle eksamenemne enn arbeid med CD-en kanskje. Mange vart trekt i karakter av di dei ikkje greidde å fokusere direkte på bibelkunnskapsundervisninga. Sjølv om det dei skriva var rett nok, var det altså ofte irrelevant i forhold til det vi faktisk spurde om. Det er ikkje ei urimeleg tolking av oppgåva å ha med døme frå CD-en, CD-en er jo trass alt nemnd i oppgåveteksten.

80 prosent av studentane (55 til saman) valde denne oppgåva. Resultatet var noko nedslåande totalt sett:

A = 0 studentar

B = 6 studentar

C = 16 studentar

D = 17 studentar

E = 7 studentar

F = 4 studentar

ikkje møtt=5 studentar.

I denne vurderinga vart A og B rekna til å liggje innanfor den gamle laud-karakteren (betre enn 2,6). Gjennomgåande er svara frå klassen i Saltdal betre enn dei frå Vesterålen. 3 av 20 studentar i Saltdal-klassen (6 prosent) fekk B, medan 3 av 30 (1 prosent) fekk B i Vesterål-klassen. 6 av 30 fekk E i Vesterål-klassen, medan berre 1 av 20 fekk E i Saltdal-klassen (dette gjeld begge typar oppgåver). Utrekning etter poeng gjev følgjande resultat (A=6, B=5 ol): Salt-dalklassen: 3,4 Vesterål-klassen: 3,16.

Høgskolelektor Olav Tveiterås, innleidd vikar i DALU Vesterålen, seier i ein kommentar til svara frå studentane at berre 1 av dei 25 som hadde svart på denne bibelfagsoppgåva viste direkte til noe av innhaldet i læremiddelet. I alt vart det 30 studentar frå DALU Vesterålen som gjekk opp til skoleeksamen i KRL. Det var stor variasjon i korleis oppgåva vart tolka, mange la vekt på det fleirkulturelle og nemnde nesten ikkje bibelfagsoppgåva, skriv han i ein kommentar etter sensuren var avslutta. Tveiterås konkluderer med at læremiddelet har hatt ein uviss og varierende posisjon i læringsprosessen, men at det har sett i gang ein konstruktiv refleksjon i dei tilfella der det er blitt brukt. Av dette kan vi altså ikkje seie så mykje om bruken av CD-en har hatt nokon læringseffekt, resultatet seier nok heller meir om bruken av læremiddelet eller mangelen på dette i sjølve undervisninga under samlingane i denne klassen. Men heller ikkje Saltdal-klassen var den målbare læringseffekten så god som vi hadde venta.

5.3 EVALUERING AV FILMEN AV ANDRE INTERESSERTE

Filmen vart heile tida vurdert før redigeringa var avslutta av forskjellige panel med andre tilsette ved Høgskolen i Bodø, for det meste personar som ikkje er ved ILUK. Den endelege versjonen vart vidare vurdert av eit panel av lærarar, lektorar, prestar og kateketar i Bodø, og presentert offentleg ved ILUK. Ved visninga av det ferdige produktet vart publikum beden om å evaluere filmen (ikkje det totale undervisningsopplegget). På denne måten fekk vi inn gode innspel både under prosessen og til sluttproduktet.

Alt i alt er mottakinga god i denne gruppa, med unntak av nokre detaljar. Filmen er òg vist ved ein ungdomsskole og mellomtrinnet (for dei elevane frå Tverlandet skole som er med i filmen). Også her fekk vi god respons, aukande med alder.

5.4 EVALUERINGSSPØRSMÅL OG SVAR FRÅ STUDENTANE I DALU

Undervisninga i CD-en gjekk inn som ein større del av undervisninga i DALU (bibelfagsundervisninga, livssynsundervisninga og fagdidaktikkundervisninga i KRL-faget). Bibelen var temaet for 2 samlingar og ein samla bolk på om lag 2 månader i kvar klasse. Sjølve CD-en og filmen var ikkje gjenstand for direkte undervisning, berre framsyning. Poenget var, og er, at studentane først og fremst skal arbeide med læremiddelet på eiga hand. Vi meinte å lage ein video som i stor grad kunne fungere som erstatning for personleg undervisning på DALU-samlingane. Alt i alt må vi konkludere med at CD-en i mindre grad enn vi tenkte fungerer sjølvstendig. Utan stor fokus på temaet og på sjølve læremiddelet under samlingane er det vanskeleg å motivere for sjølvstendig bruken av CD-en, noko ikkje minst manglande innkjøp og manglande svar på evalueringa viser.

Spørsmåla var:

1. Har du fått CD-en til å verke på di datamaskin?
2. Viss du har hatt problem med CD-en, kva for problem?
3. Kva synest du om startside (hovudmenyen)
4. Om du synest hovudsida var dårleg eller utydeleg, kva var dårleg eller utydeleg?
5. Fekk du sett videofilmane på di datamaskin?
6. Viss du hadde problem med videofilmane på CD-en, kva var problemet?
7. Kva synest du om interaktiviteten i CD-en (hypertekststruktur som t.d. ordlista)?
8. Har du sett videofilmane i VHS-formatet (teip)?
9. Korleis opplevde de filmbitane på CD og video (VHS)?
10. Fekk du fram Ubostads e-bok «Om Bibelen»?
11. Kva var poenget med å bruke levande film, trur du?

12. Kor mykje har du arbeidd med CD-en?
13. Om du har arbeidd litt eller mykje med CD-en, kva har du arbeidd mest med?
14. Kva synest du om denne typen læremiddel i forhold til ei trykt bok?
15. Viss du synest at slike læremiddel som CD-en, er betre enn trykte bøker, kva er det som gjer at dette er betre?
16. Lærte du noko av CD-en?
17. Kommentrar til læringseffekten (kvifor synest du at du lærte noko, ikkje lærte noko)?
18. Kva synest du om e-boka «Om Bibelen»?
19. Om du meiner at e-boka var dårleg eller vanskeleg, kva kunne vi ha gjort annleis?
20. Lærte du noko om forteljingsdidaktikk i dette opplegget?
21. Kva lærte du om forteljingsdidaktikk i så fall?
22. Har du fått nokre idear til korleis du kan lage liknande undervisningsopplegg i KRL eller andre fag på bakgrunn av denne CD-en?
23. Kva trur forfattarane har meint med tittelen «Frå Judea til Salten. Fortell eller forstå Bibelen»?
24. Har CD-en gjort at du har fått lyst til å oppsøkje nokon av stadene som er omtala, eller andre liknande stader?
25. Har du andre kommentarar til CD-en eller til denne testen?

Spørsmål 1-6, 8 og 10 dreier seg om tekniske forhold. Spørsmål 7 handlar om overordna strukturforhold i tekst-, video- og biletmaterialet (hypertekststrukturen). Spørsmål 10-11 tek det viktige opplevingsaspektet ved læremiddelet. Spørsmål 12-13 om arbeidsmengd seier også noko om læremiddelet har fenga, og det kontrollerer om det er dei som har arbeidd minst med opplegget som er mest misnøgd (jf. spørsmål 14) og eigen vurdering av læringseffekt (spørsmål 16). Læringseffekt er temaet i spørsmål 16-24. Eg vil i denne samanhengen ikkje gå inn på kvart enkelt spørsmål, ei oppsummering av svara frå studentane er lagt ved. I denne samanhengen ønskjer vi først og fremst å finne måtar å vurdere læringseffekten ved å kople skoleeksamen med studentevalueringa.

Den manglande læringseffekten som blei registrert på skoleeksamen har ikkje tekniske årsaker. Det er ingen studentar som ikkje har fått CD-en til å verke på

si maskin, nokre har hatt problem og fått byta ut plata dei først fekk med ei ny. Det er få studentar som har særleg negative utsegner om forsida med sine 7 sekvensar som grunnstrukturen i hypertextnavigeringa. 6 av 26 studentar har ikkje sett filmen i VHS-format, men denne vart også vist på ei av samlingane, og ein kan sjå han i digital form på CD-en. Halvparten av studentane er godt nøgde med sjølve hypertextstrukturen i CD-en, 13 av dei seier at det har letta arbeidet med stoffet. Dei fleste har heller ikkje hatt problem med å få e-boka *Om Bibelen* opp på skjermen og dei fleste som har arbeidd med CD-en har også berre arbeid med e-boka (spm. 12-13).

På spørsmålet 11 om kva dei trur som er hovudpoenget med læremiddelet, svarer dei fleste på ein måte som ikkje heilt samsvarer med det dei intensjonane vi hadde. Dette skuldast utan tvil at så få har arbeidd med andre delar av opplegget enn akkurat e-boka, og e-boka tek berre opp ei side ved problematikken som ligg til grunn for CD-en. Berre 6 studentar seier at dei har arbeidd med dei fagdidaktiske sidene (spm. 13). Dette er i tråd med dei røynslene vi fekk med skoleeksamen om emnet, og kan nok forklare mykje av det dårlege resultatet til eksamen. Dei fleste studentane mislikar bok i digital form (spm. 14), 9 studentar seier at slike e-bøker er dårlegare enn ei trykt bok. 5 studentar seier at dei lærte mykje av CD-en totalt sett, medan 17 seier at dei lærte litt, og 3 seier at dei ikkje lærte noko (spm. 16). Dette speglar eigentleg berre det inntrykket vi sit att med frå skoleeksamen. På spørsmålet om dei likar boka (spm. 18) svarer dei Saltdal-klassen meir positivt enn klassen i Vesterålen, resultatata frå skoleeksamen viser også at Saltdal-klassen gjorde det betre til eksamen, og her er det sjølvsagt ein samanheng. Dette kan skuldast måten opplegget er presentert på i klassane, utan at vi kan dokumentere dette. Når dei blir bedne om å kommentere læringseffekten, seier dei fleste at dei vart forvirra og ikkje greidde å lese teksten på skjermen (spm. 17). På spørsmål om kva som kunne ha vore gjort betre, svarer mange at det var for mykje tekst. Når dei får eit konkret spørsmål om forteljingsdidaktikk seier heile studentar at dei berre lærte litt, og det er ikkje noko rart, når så få har lese lenkestoffet til filmane der vi går meir konkret inn på forteljingsdidaktikken (spm. 20). Svara på spørsmål 21 om kva dei meiner dei har lært, er det likevel ein god fornuftige svar, men her er det stor skilnad mellom dei to klassane, i Saltdal-klassen har 9 studentar svart på dette medan berre 1 i Vesterål-klassen. Det eine svaret i Vesterål-klassen er

også heilt generelt, medan svara i Saltdal-klassen er særskild detaljerte og «korrekte». Berre nokre få studentar seier at dei har fått inspirasjon til å drive liknande arbeid (spm. 22), og det er skuffande lite, men 14 studentar seier at dei har lyst til å oppsøkje liknande stader eller dei stadene som er med i filmen (spm. 24), og det er trass alt ganske oppløftande.

Det viktigaste spørsmålet for denne evalueringa om læringseffekten er utan tvil spørsmål 23: kva trur dei forfattarane har meint med tittelen *Frå Judea til Salten. Fortell eller forstå Bibelen?* Dei fleste som svarer har ikkje reflektert over dette, men igjen er det fleire fornuftige svar i Saltdal-klassen enn i Vesterålen-klassen. Ein student i Saltdal-klassen skriv nokså presist om tittelen: «Historien som begynte i Judea, har satt spor også i Salten». Alle som kommenterer dette spørsmålet, kommenterer forhold som har med første delen av tittelen, og ikkje den andre, det om å fortelje eller forstå. Dette tolkar eg som om at det ikkje er forstått, dette resultatet stemmer i alle fall godt med resultatet ved skoleeksamen.

Hovudkonklusjon ut frå evalueringa av studentane etter prosjektet og frå studentane av CD-en er at læringsutbyttet av sentrale delar av emna i CD-en *ikkje* nådde fram til eit fleirtal av studentane, det viser ikkje minst eksamensresultata. Men evalueringa viser at ein del studentar har lete seg fenge, særleg dei i Saltdal-klassen, så vi kan ikkje på denne bakgrunnen seie at læringseffekten har vore fråverande i den grad det er mogeleg å måle dette. Den store skilnaden mellom dei to klassane seier sannsynlegvis noko om korleis ein har arbeidd med og motivert for CD-en i dei to klassane. I Vesterål-klassen har det i store delar av undervisninga vore vikar som ikkje sjølv har vore med på utarbeidinga av CD-en og som då heller ikkje kunne motivere på same måten som i den andre klassen.

At nye undervisningsformer blir satt under lupa er naturleg nok. Men dei pedagogiske metodane vi har nytta dei siste hundre åra og i tida før første filmen kom, og som mange framleis nyttar nesten uendra, tåler dei det same kritiske ljuset?

Om studentane får tilgang til datasalar på høgskolen som fungerer for læringspakka, der dei kan teste ut video, lese og spele av e-bok, tekstar, lenkjer, bilete og video med rettleiar til stades innan dei reiser ut på eiga hand og for eiga maskin, så kan ein gjennomføre undersøkinga ein gong til. Det mest interessante ville ha vore å integrere sjølve den mediepedagogiske metoden ved å gje studentane eit DVmini-kamera og be dei lage film saman med elevar i grunnskolen i KRL-faget. Då kunne vi fått innsikt i kva dei faktisk hadde lært.